

LA «RELECTIO DE SACRO CANONE ET DE EIUS SENSIBUS» DE DOMINGO DE SOTO

JOSE CARLOS MARTIN DE LA HOZ

SUMARIO: I. Introducción. 1. Las Relecciones de Soto. 2. Manuscritos y códices empleados. 3. Valoración crítica. 4. Estructura y contenido. II. Texto crítico inédito de la *Selectio de sacro canone et de eius sensibus*.

I. INTRODUCCIÓN

1. *Las Relecciones de Soto*

Domingo de Soto es un autor de sobra conocido; resalta en la Historia de la Teología como uno de los grandes maestros de la fértil escuela Teológica de Salamanca. Colaborador y continuador de la renovación teológica que impulsa Francisco de Vitoria en el Siglo de Oro español. Es un clásico en el estudio de Santo Tomás de Aquino por su producción y profundidad teológicas, ocupando así un alto lugar en la historia de ese movimiento del siglo XVI¹.

Por el nombre de Relecciones o Repeticiones se conocen las lecciones solemnes o conferencias que pronunciaban los catedráticos titulares, una vez al año, ante sus Facultades respectivas o ante toda

1. Cfr. BELTRÁN DE HEREDIA, *Domingo de Soto, estudio biográfico documentado* (Madrid 1961). Esta es la mejor biografía que existe hasta ahora y el último de los trabajos de este eminente historiador y teólogo sobre Soto. Especial interés tiene el último extenso capítulo: *Obras de Soto. Ediciones y manuscritos*. Otros tratadistas clásicos sobre Soto son K. J. Becker y J. Brufau, cuyos principales estudios referentes a nuestro tema citamos en las notas siguientes. Por último, otro estudioso clásico de Domingo de Soto, aunque no afecte a la temática de nuestro trabajo es V. Carro; su monografía más reciente sobre Soto es *Domingo de Soto y su doctrina jurídica*, Salamanca 1944.

la Universidad. Como ha sido señalado por algunos autores², se trataría de reminiscencias y derivaciones de las *Quaestiones Disputatae* y los *Quodlibeta* de la escolástica medieval. Versaban sobre una cuestión teológica de actualidad. La exposición se desarrollaba a partir de un texto de la Escritura denominado *locus Relegendus* y hacía referencia a la materia que correspondía explicar ese curso en las Lecturas Escolares. El acto era solemne y de duración limitada³. Las Relecciones Teológicas en el siglo XVI español toman cuerpo como un modo particular de hacer Teología. Sin duda que es en Salamanca donde se acrisoló esta costumbre de raigambre escolástica.

Antes de que subiera Vitoria a la Cátedra Salmantina, las Repeticiones eran cosa sin demasiado interés, de mera rúbrica. Es pues Francisco de Vitoria el primero en relanzar esta manera de hacer Teología⁴, renovando una costumbre existente. Su obra será continuada por Domingo de Soto y Melchor Cano; pero la falta de hombres de esta talla devolverá este sistema al desuso y a la apatía.

Las Relecciones de Domingo de Soto han tenido menos suerte que las de Francisco de Vitoria. De éste contamos con ediciones completas de todas sus Relecciones; las de Soto permanecen todavía, en su mayoría, inéditas o dispersas. De las doce que parece pronunció nuestro autor, sólo están editadas cuatro y un fragmento de una quinta⁵. De éstas, dos han sido editadas recientemente por la Universidad de Granada; J. Brufau, *Selectio de Dominio* (Granada, 1964) y C. Pozo, *Selectio de Haeresi* (Granada, 1963)⁶, (aunque esta última sólo en base a uno de los tres manuscritos que la recogen). Las otras dos son ediciones del siglo XVI (la *De Eleemosyna* en 1542, y la *De ratione tegendi et detegendi Secretum* en 1540); y el fragmento de la de *An liceat civitates infidelium seu gentilium expugnare ob idolatriam*, ha sido publicado por Beltrán de Heredia⁷.

Así pues de las tres Relecciones Escriturísticas que pronuncia nuestro autor en Salamanca entre los años 1536-1538 nada se ha

2. Cfr. T. URDANZOZ, *Las Relecciones Teológicas de Francisco de Vitoria* (Madrid 1960), pp. 78-79.

3. Cfr. BELTRÁN DE HEREDIA, *Francisco de Vitoria* (Barcelona 1939), pp. 72-73. Así como T. URDANZOZ, o. c., pp. 78-80.

4. Cfr. L. G. ALONSO GETINO, *El maestro Fray Francisco de Vitoria y el Renacimiento filosófico-teológico del siglo XVI* (Madrid 1914), pp. 127 ss.

5. Cfr. J. BECKER, *Tradición manuscrita de las Prelecciones de Domingo de Soto*, en Archivo Teológico Granadino, 29 (Granada 1966), pp. 123-180. Este estudio, ya clásico, contiene gran cantidad de datos para el estudio de las fuentes inéditas de Soto.

6. Cfr. CÁNDIDO POZO, *Domingo de Soto, Selectio de Haeresi*, en Archivo Teológico Granadino, 26 (Granada 1963), pp. 223-261.

7. Cfr. BELTRÁN DE HEREDIA, *Los manuscritos del maestro Fray Francisco de Vitoria O. P.* (Madrid-Valencia 1928), pp. 235-239.

publicado hasta el momento. Por ser estas Relecciones una cuarta parte de las pronunciadas por él en su docencia universitaria y por formar un cuerpo único de doctrina —como veremos a continuación— creemos poder contribuir al enriquecimiento de la Ciencia Teológica mediante la edición crítica de dichas Relecciones. En el presente trabajo publicamos la primera de ellas *De Sacro Canone et de eius sensibus*, y en sucesivas publicaciones presentaremos las otras dos *De Catalogo librorum Sacrae Scripturae* y *De Sensibus Sacrae Scripturae*⁸.

2. *Manuscritos y códices empleados*

La Relección que presentamos en este estudio se ha conservado en tres códices de alta fiabilidad; a continuación aportamos algunos datos sobre ellos⁹.

a) *Códice P*: Palencia, Biblioteca capitular de la Catedral. Sig. A 3,13 (M. 13).

Es un manuscrito en papel, de 220 × 160 mm., encuadrernado en pergamino. Su foliación a lápiz, es de mano moderna. Consta de 314 folios, en los que desde el 283r hasta el final, están en blanco.

Contiene Relecciones de Francisco de Vitoria y de Domingo de Soto. Las de Vitoria ocupan la primera parte hasta el folio 196r, y son un total de trece; después siguen varios folios en blanco hasta el 201v en que empiezan los siete de Soto que se transcriben. En la primera página que va sin foliar se puede leer el nombre de su dueño, Fray Pedro del Castillo.

Las Relecciones de Domingo de Soto han sido copiadas todas ellas por Fray Andrés de Burgos. La caligrafía es la misma y su nombre aparece al final de las Relecciones *De Dominio* (f. 241v), y de la *De Indulgentiis* (f. 231v) y parece indicarlo la firma que presenta la *De Sacro Canone et de eius sensibus* (f. 275v). Los títulos de las Relecciones de Domingo de Soto transcritas son:

8. Las tres Relecciones forman parte de la Tesis doctoral cfr. JOSÉ CARLOS MARTÍN DE LA HOZ, *Las Relecciones Escriturísticas inéditas de Domingo de Soto*, Tesis Doctoral, Universidad de Navarra (Pamplona 1981), *pro manuscrito*. Deseo aprovechar la ocasión para agradecer al director de dicho trabajo, Prof. Dr. D. Juan Belda Plans, la ayuda prestada; sin su estímulo y directrices hubiera sido imposible de realizar.

9. Cfr. el excelente trabajo de BECKER, *Tradición manuscrita de las Prelecciones de Domingo de Soto*, en Archivo Teológico Granadino 29 (Granada 1966), pp. 125-181. En donde se contiene una descripción muy completa de cada códice.

- *De Haeresi.* 1539 (ff. 202r-213r)
- *De Indulgentiis.* 1536 (ff. 218r-231v)
- *De Dominio.* 1534 (ff. 232r-241v)
- *De Sensibus Sacrae Scripturae.* 1538 (ff. 242r-253v)
- *De Catalogo librorum Sacrae Scripturae.* 1537 (ff. 254r-265v)
- *De Sacro Canone et de eius sensibus.* 1536 (ff. 266r-275v)
- *De Merito Christi.* 1531 (ff. 276r-282v)¹⁰.

De ello se deduce que la transcripción no pudo ser efectuada antes de 1539, dado que comienza por la más moderna de ellas. Como ha señalado Brufau¹¹ el padre Andrés de Burgos pudo antes de 1545 haber tenido acceso directo a los originales de Soto y Vitoria.

El texto de nuestra Relección (ff. 266r-275v) es abundante en abreviaturas, y, aunque bastante puro, no está exento de incorrecciones gramaticales. La caligrafía confirma los datos cronológicos que ya hemos expuesto; corresponde pues a mediados del siglo XVI. Tiene muy pocos ladillos y tachaduras.

b) *Códice V:* Valencia. Biblioteca particular del Patriarca San Juan de Ribera. Real Colegio-Seminario del *Corpus Christi*. Sig. MS. 1757.

Es un manuscrito encuadrado en cuero labrado sobre tapas de madera, sin inscripción en el lomo y sin portada, de 210 × 305 mm., en papel. Con foliación reciente, contiene un total de 282 folios de texto, cinco hojas en blanco al principio, y cuarenta hojas también en blanco al final. La *Relectio de Sacro Canone et de eius sensibus* de Domingo de Soto corresponde a los ff. 23r a 33v (en la antigua foliación, 22v a 33r).

El Códice contiene en su primera página un índice, hecho posteriormente, de todas las Relecciones. Son un total de veinte; todas las dadas por Vitoria y las siete de Domingo de Soto que recoge el manuscrito de Palencia aunque en distinto orden:

- *De Merito Christi.* 1531 (ff. 14r-22v)
- *De Sacro Canone et de eius Sensibus.* 1536 (ff. 23r-33v)
- *De Catalogo librorum Sacrae Scripturae.* 1537 (ff. 34r-47v)
- *De Sensibus Sacrae Scripturae.* 1537 (48r-62v)
- *De Haeresi.* 1539 (ff. 63r-76v)
- *De Indulgentiis.* 1535 (77r-93v)
- *De Dominio.* 1534 (93v-105v).

---

10. Yerra este manuscrito al indicar la fecha de 1531. Sabemos que tuvo lugar en 1533. Cfr. BECKER, o.c., pp. 125-126.

11. Cfr. J. BRUFAU, *Domingo de Soto, Relectio de Dominio* (Granada 1964), p. 28.

El Códice perteneció a San Juan de Ribera —su firma aparece en la parte final de folio 2r—, hijo del segundo marqués de Tarifa¹², que fue discípulo predilecto de Soto en los últimos años de su docencia universitaria, en los cursos 1552-1553 en adelante, llegando a apadrinarle tanto en el ejercicio final de su bachillerato en 1554, como en el de licenciatura, el 31 de mayo de 1557.

Por esos datos y por la fecha que recoge el Códice al término de las Relecciones, 19 de octubre de 1554, podemos saber que el Códice pertenece al período post-tridentino de la vida de Soto.

La diligencia escolar de San Juan de Ribera y sus medios económicos le llevaron, como señalan sus biógrafos, a la «caza de buenos libros», y no sólo de libros, sino también de manuscritos. De ahí que no sea extraño el que encargase a un amanuense salmantino la realización de este códice. Como aparece en el manuscrito, el copista terminó poco después de acabar el bachillerato San Juan de Ribera, y un año antes de la jubilación de Soto. La pureza del texto, exceptuando los errores de ortografía propios de un copista no perito en lengua latina, hacen suponer que la amistad con Soto pudo haber permitido el que Bartolomé Sánchez tuviera el original o un texto muy puro para la realización de su trabajo.

c) *Códice H*: Sevilla, Biblioteca General Universitaria. Signatura: 333-166.

El título de este tomo es *Papeles varios curiosos*. Pertenece al siglo XVI-XVII y está encuadernado en piel en el siglo XIX sobre papel. Su tamaño es de 300 × 220 mm. Bajo este título se acumula un aluvión de datos y escritos dispares; Relecciones, lecturas escolares, cartas, etc. Ha sido reenumerado varias veces, últimamente en morado, aunque no todo. Consta de 500 folios¹³.

Siguiendo la antigua numeración aparecían siete Relecciones de Vitoria (ff. 301r-400r), y después, aunque con intercalaciones de otras materias, las de Domingo de Soto, y no todas, ni todas completas. Estas son:

- *De Sacro Canone et de eius sensibus*. (ff. 400r-409r)
- *De Dominio rerum*. (ff. 409v-419r)
- *De Merito Christi*. (ff. 419v-426v)
- *De Indulgentiis*. (ff. 428r-441r)

12. Cfr. R. ROBRES LLUCH, *San Juan de Ribera* (Barcelona 1960), pp. 18-46.

13. Una descripción detallada del contenido puede hallarse en E. MOORE y M. RAMÍREZ, *Manuscritos teológicos de la Universidad de Sevilla*, ATG 26 (Granada 1963), pp. 190 ss.

- *De Sensibus Sacrae Scripturae*. (ff. 460r-462v) (apuntes)
- *De Haeresi* (463r-466v) (epítome).

El manuscrito procede del Padre Miguel de Arcos O. P., amigo de Francisco de Vitoria y Provincial de la Orden en Andalucía, y está fechado en 1540. Por eso no están algunas Relecciones de Vitoria y Soto expuestas posteriormente. Contiene abundantes abreviaturas y pocas tachaduras y ladillos.

La transcripción de las Relecciones de Vitoria y Soto las hace la misma mano. A la muerte del Padre Arcos, su heredero añadió al Códice otra serie de escritos.

3. *Valoración crítica*

La letra de los tres manuscritos sobre los que versa nuestra edición crítica es claramente del siglo XVI, lo que confirma los datos cronológicos que hemos indicado páginas atrás. La transcripción más antigua es la de H, que ha sido datada hacia los años 1539-1540; a continuación la de P, que podría oscilar entre el 18 de julio de 1540 y el 20 de mayo de 1545; y por último V (19 de octubre de 1554).

Evidentemente no se trata de un dictado lento recogido por tres amanuenses, dado el carácter solemne del acto y la normativa vigente en Salamanca, que prohibía la mera lectura de un texto escrito en estas disertaciones académicas. El origen de estas fuentes manuscritas más bien podría deberse a la transcripción de un texto base usado por Soto en su exposición, a modo de guión desarrollado, que emplearía para apoyar la memoria.

P omite, frente a H y V, el prólogo pronunciado por Soto antes de entrar propiamente en la disertación. Esto bien puede deberse a que le pareciese de poco interés al amanuense.

También en esta Relección, como en el caso de la *De Dominio*¹⁴, encontramos que ninguno de los manuscritos ha servido de modelo para los otros, puesto que tenemos a veces variantes de V frente a coincidencia de P H, y de P frente a V H. De todas formas, suelen coincidir P H a la hora de corregir a V. Lo mismo podemos afirmar respecto a las transposiciones, adiciones y omisiones, en las que P y H parecen ser un bloque frente a V. Con respecto a las simples varian-

---

14. Cfr. J. BRUFAU, *Domingo de Soto, Relectio de Dominio*, o.c., p. 50.

tes, H tiene muchas independientes de P, e incluso transcribe todo el prólogo junto con V, mientras que P lo omite. Todo ello puede ser fácilmente verificado mediante una lectura de las notas del aparato crítico que reseñamos a lo largo de la Relección.

P utiliza muchas abreviaturas, H menos; pero ambos lo hacen en un latín más correcto que V, cuyo latín resulta más deficiente.

La coincidencia es sustancial y casi literal en muchos pasajes, por lo que parece haber una fuente común; así pues, aparte de las transposiciones, que no alteran el texto, éste es uniforme aún cuando la coincidencia no sea plena.

Por los estudios de las Relecciones de Vitoria que se encuentran en estos mismos códices¹⁵, sabemos que hay dos tradiciones escritas: una, la del primer borrador usado por Vitoria que copiarían P y H; otra, la de un borrador corregido y enmendado que serviría para la edición y que copiaría V. Esto es en parte posible trasladarlo a las nuestras, y serviría para confirmar los dos bloques de los que hemos hablado antes.

Para la fijación del texto hemos escogido preferentemente como texto base V, por ser el único que contiene el texto completo (incluye por ej. un prólogo que P omite). Luego podremos decidir acudiendo a P y H el texto definitivo. Como ya se ha dejado claro, ninguno de los tres textos estudiados son autógrafos de Domingo de Soto. De todas formas queda fuera de toda duda el que los tres salen de la misma fuente original y que no se copian entre sí.

4. Estructura y contenido

Domingo de Soto comienza su Relección explicando brevemente que versará sobre el *Primero de las Sentencias*, y que el *locus relegendus* será Apc. 5,1: «*Vidi in dextera sedentis super thronum librum scriptum intus et foris*», e indica el plan completo del tratamiento de la cuestión, en tres partes; en esta primera Relección sólo alcanzará a desarrollar la primera parte de este plan, quedando las otras dos para sucesivas Relecciones.

Seguidamente —como suele ser habitual en este tipo de disertaciones— pasa a dar los fundamentos de la cuestión. Así se pregunta sobre la naturaleza de la canonicidad, definiendo los términos canon, catálogo y canonicidad. Dentro de esta cuestión investiga la causa de

15. Cfr. J. BRUFAU, *Domingo de Soto, Relectio de Dominio*, o.c., p. 53.

la autoridad de un libro canónico, para ello precisa los conceptos de inspiración y revelación.

A continuación, y habiendo expuesto los puntos de apoyo, pasa a desarrollar el cuerpo de la Relección, esto es, las relaciones Iglesia-Sagrada Escritura. Lo explica en dos partes, una primera trata de la autoridad de la Iglesia sobre la Sagrada Escritura, y la segunda es la comparación entre la autoridad de la Iglesia y la autoridad de la Sagrada Escritura.

Respecto a la primera, la autoridad de la Iglesia sobre la Escritura, la desarrolla en cinco proposiciones que va demostrando sucesivamente, concluyendo finalmente que la Iglesia no puede fundar la Escritura sino declararla¹⁶.

La segunda parte, la comparación entre la autoridad de la Iglesia y la de la Sagrada Escritura, la comienza nuestro autor con la exposición de las opiniones de tres grandes autores escolásticos, el *Abulensis* (*Alfonso Tostatus*), Tomás de Vio (Cayetano) y Driedo (*Ioannis Driedonis*). Después de matizar y corregir las opiniones expuestas, pasa a la conclusión que realiza en tres puntos. El primero será que la Iglesia no tiene más autoridad que la Sagrada Escritura¹⁷. El segundo: por la autoridad de la Iglesia recibimos el canon de los libros Sagrados¹⁸. Y, finalmente, el tercer punto: la autoridad de la Sagrada Escritura es más inmediata y de algún modo anterior a la de la Iglesia, sin embargo no es mayor su autoridad sino ambas pares¹⁹.

Finaliza la Relección con un corolario que versa sobre el texto de S. Agustín «*Evangelio non crederem nisi Ecclesia auctoritas me commoveret*», en el que procura explicitar su auténtico sentido.

Así pues, Domingo de Soto sólo ha desarrollado el primero de los tres objetivos que se había planteado al comienzo de la Relección²⁰. Por ello contamos hoy día con tres Relecciones Escriturísticas de este autor, puesto que el curso siguiente expondrá de *De Catálogo librorum Sacrae Scripturae* y la *De Sensibus*, con las que concluirá el proyecto inicial.

---

16. Cfr. DOMINGO DE SOTO, *Selectio de Sacro Canone...*, n. 83 (*infra* p. 794).

17. Cfr. DOMINGO DE SOTO, *o.c.*, n. 92 (*infra* p. 798 s.).

18. Cfr. *ibid.* nn. 93-102 (*infra* pp. 799-802).

19. Cfr. *ibid.* n. 103 (*infra* p. 802).

20. Cfr. *ibid.* nn. 7-8 (*infra* p. 768 s.).

TABLA DE ABREVIATURAS DE LAS NOTAS CRITICAS

H — Códice Hispalensis

P — Códice Palentinus

V — Códice Valentinus

add. = addidit

err. = erravit

corr. = correxit

corr. in marg. = correxit in margine

fol. = folius

lect. corr. = lectio correcta

omm. = ommitit

transp. = transpositio

verb. del. = verba delevit

verb. illeg. del. = verba illegibile delevit

verb. rep. = verba repetit

SIGNOS EMPLEADOS EN LA TRANSCRIPCION DEL TEXTO

[] = Lectura correcta. En nota se añade la propia de los ms.

// = Comienzo de folio.

\/ = Enmarca una lectura intercalada sobre líneas.

[] = Palabras que en los ms. aparecen en el margen.

TEXTO DE LA RELECCION

fol. 1

Relectio Reverendi Patris Dominici de Soto, circa
primum sententiarum: *De Sacro Canone et de eius sensibus.* Habita Salmanticae, anno a Virgineo parto 1536.
Locus relegendus: Apocalipsis 5¹: «Vidi in dextera sedentis super thronum librum Scriptum, intus et foris». 5

Prima Conclusio:

Canon Scripturae Sacrae a Deo est [inmediate] re-
velatum; Veteris quidem Testamenti per prophetas,
Novi vero per apostolos, aut per eos qui ab illis pro-
bati sunt. 10

Segunda Conclusio:

Ecclesia Catholica propter apostolos Sacram Scriptu-
ram non condere, sed per articulos fidei exponere po-
test, atque adeo dubia eius emergentia definire.

Tertia Conclusio:

15

Auctoritas Sacrae Scripturae inmediatior est, et quo-
dammodo prior, auctoritate Ecclesiae, non tamen maior,
sed sunt ambae pares, quamvis auctoritate Ecclesiae
canon Sacrae Scripturae fuerit receptus.

Si quando alias vel nunc maxime [supervacaneum] 20
duxerim in vestra benevolentia, attentione quae captan-
da verba multa prodigere sane cum sim dicturus de Ca-
none Sacrae Paginae deque eius multiplice sensu, quid
genus litterarium, iam compertum habemus vos impen-
dio delectare, atque adeo ut par est vehementi desiderio 25

---

1. Apc 5,1.

(1) Soto] De add P (2) sensibus] Locus add P (7) inmediate:
inmente lect. corr (8) quidem add PH (9) vero add PH (14) dubia:
inde H (20) supervacaneum lect. corr (21) benevolentia] sane add H

sui teneri. At quidnam debet theologus nostro animo altius insidere? Immo quod rogo studium \potest/ cuiusvis mortalium aut iucundius esse, aut certe utilius quam quod in Sacris Litteris collocatur.

1 Quippe quae non solum Theologiae Scientiae principia subministrant, verum sunt omnium scientiarum principium et finis, ad cuius nimirum regulam ceterae scientiae artisque universae exigendae sunt, ut quicquid in aliis hic adversatur impium sit, quicquid non huic anciliatur censeatur ut verum. 10

2 Quidnam putatis est quod aliarum disciplinarum studiosi eo usque haberet in principiis? Dum satis sit ad interiora adeunda, sed inde semel non pro lectis amplius opus est ad principia reverti. At vero theologo et Sacrae Scripturae rem decet auspicari et identidem illic 15 versari (atque quando fuerit probectior tanto aladinis anior quam animo circumscribere) sane quod Sacra Pagina non solum principia contineat theologica, sed intrantibus, via ingresus, veritas ac proinde via // progressus, cum Sacrae Scripturae identidem messum, considero verborum dignitatem, fragrantiam florum sanctorum, fructum denique suavitatem, videtur mihi, videtur terrenum [quidem] paradissum, quem Christus Salvator noster sermone plantavit labore percoluit, rigavit sanguine, consecravit morte ut sit stabilior caelo; nam coelum et terra transibunt, verba autem eius non transibunt. Sit cultus suavis fructus denique benignus, ergo pastus vivat in aeternum, in quo possuit cum omnem Christianum, tum maxime theologum ut operetur et custodiat illam. 30

fol. 2

3 Nempe, ut totus animus studiaque universorum eo intendant, ut Sacram Paginam intellegat quam ut humilis

(1) At: Ut H / nostro: viro H debet: debo H corr V (3) certe: ceterae H corr V (5) solum: modo H (10) anciliatur: ancillatur H corr V (12) eo usque: quo usu H corr V.

(14) a Sacra Scriptura H (16) versari] sane add H (18) theologica: theologica H corr V (19) proinde: subinde H (20) messum: maculi H corr V (21) dignitatem: amenitatem H / florum add H / sanctorum: sanctoris H corr V (22) fructum *omm* H (23) quidem: quandam *lect.* corr (27) Sit: Sed H corr V (30) illam: illum H corr V (31) que *omm* H.

docere, ita adversus super nos valeat propugnare, his scilicet maxime temporibus quo ad exercitum Ecclesiae Deus tan ingentem, haereticorum turbam in nos grassari permittit.

- 4 Sed non longius quam pro modo praefactionis nobis 5 contingat pervagari, ad rem tandem descendamus.
- 5 Disputationem hanc statuimus Sacrarum Scripturarum studium adeuntibus velut introductionem quamdam ob oculos ponere, quae circa prologum Magistri Sententiarum² collocatur ubi solent disputare doctoribus, 10 fuerit ne hominibus necessarium scientiam aliquam supernaturalem divinitus revelari eiusmodi nimirum est Sacra Scriptura in cuius prothema locum illum delegimus, qui est Apocalipsis 5³, ubi inquit Ioannes: «Vidi in dextra sedentis super thronum librum Scriptum, intus et foris», qui simile est illud Ezechielis 2⁴: «Ecce manus missa ad me in qua erat involutus liber, et expandit illum coram me, qui erat Scriptus, intus et foris».
- 6 Ubi Gregorius Homilia 9 Super Ezechielem liber⁵ inquit: «Sacri eloquii intus scriptus est per allegoriam, 20 foris per historiam»; quibus verbis genuinus insinuatur sensus Sacrae Scripturae historicus, scilicet sive litteralis, qui foris in superficie appareat, et spiritualis qui subtilis latet, de quibus nostra erit disputatio.
- 7 Verum enim vero ut rem 「pauco」 altius aspiceret 25 tria statueram hic tractare:

Primum quisnam sit liber Canonicus, et quanta eius auctoritas.

2. Cfr. PETRI LOMBARDI, *In libros Sententiarum*, prologus (PL 192, 521).

3. *Apc* 5,1.

4. *Ez* 2,9.

5. GREGORIUS MAGNUS, *Homiliae in Ezechielem*, lib. 1, Hom. 9 (PL 76,883).

(2) quo: quid H (3) grassari: grabari H corr V (6) contingent P (8) velut: vel PH corr V (8) quamdam ob: quadam pro PH corr V (10) solent: solet PH corr V / doctoribus: doctores H (16) illud] Ezechielis, eccl^{es} ver. del (17) involutus: involuptus PH corr V / in add P.

(22) sive: seu P (25) pauco: paulo lect. corr / aspiceret: aspicaret

Secundo quot et qui sunt huiusmodi libri.

Et Tertio quotuplex sit horum librorum sensus.

8 Sed tamen quae ampliora coepit institui, currente 5
rota urceus exüt, quare certus sum me a Domine in proe-
senti omnia absolvere non posse, ob idque dicam quod
per temporis angustiam licuerit et in alia relectione quam
me in brevi facturum pollicere (Deo dante) residuum
absolvam.

9 In primo ergo puncto nobis statuendum est: quis- 10
nam sit liber canonicus.

Censendus hoc est quid requiritur ut sit canonicus,
et videtur disputatio nostra a nomine ipso proficiscatur.

fol. 3 10 Canon nomen // graecum est quod latine redditum, 15
idem pollet quod regula, unde liber canonicus idem est
quod regularis; est enim numerus librorum ab Ecclesia
praescriptus qui divina pollent auctoritate, qui nume-

11 ro nec addi quicquam potest nec sustrahi. Ideoque ca-
talagus ille librorum regula merito nuncupatur, et qui-
cumque liber illic scriptus dicitur regularis, vel sub aliis
nominibus catalogus ille dicitur canon. 20

12 Et liber appellatus canonicus, ac si dicatur liber divi-
nus, liber qui habet auctoritatem divinam, quo fit ut
apud theologos non valeat idem canon quod apud ca-
nonistas; nam ipsi sententias et decreta Sanctorum Pa-
trum vocant canones, quam significatione nos etiam uti-
mur, sed in praesentiarum idem pollet liber canonicus,
ac si dicatis liber divinus, liber qui habet auctorita- 25

13 tem divinam. Unde librum canonicum solent sic descri-
bere: liber canonicus est cui nefas atque adeo haeresis
est contradicere; immo cuius nihil quod illic assertum
est, licet scilicet dubitare. Quam, ut reor, definitionem
colligunt ex Augustinus in Epistola ad Hieronimum, 30

PH corr V (2) horum: eorum PH corr V (4) sum omm P (5)
omnia add PH (7) polliceor P.

(9) statuendum est nobis *transp* PH (10) liber sit *transp* PH
(12) videtur: ut PH corr V (15) numerus: membrum P (16) *praescriptum* P (16) cui P (18) ille add PH / nuncupatur merito regula
transp PH (19) *ascriptus* P (21) canonicus] quo fit *omm* PH (23)
quod: sicut P (24) Sanctorum add H / Patrum et decreta *transp* P
(25) quam: qua H corr V.

(26) liber add PH (31) quam: quoniam PH corr V.

quae est ius⁶, et habetur distinctione 9 capite «ego solis», ubi inquit: «Ego solis illis scripturarum libris qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque defferre ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissime credam». Sic hoc ita sit quod, ille sit liber pro canonico habendus, de cuius auctoritate dicimus autem dubitare non licet. 5

14 *Est tamen dubium nostrum circa causam huius auctoritatis libri canonici.*

Utrum videlicet ut liber quisque sit canonicus requiriatur quod sit revelatus a Deo; nam ad omnes pro comperto habent, et mihi tamen videtur dignum exponere. 10

15 Arguitur enim *sic pro parte negativa: primo multa* fuerunt in Sacro Canone, quae fuerunt scriptoribus nota sine revelatione aliqua supernaturale; hoc patet in historiis utriusque Testamenti; scripsit, enim, Moyses exitum de Egipto Israel, peregrinationem deserti, quae omnia propriis oculis vidit; et Josue (ut fertur) scripsit historiam suam, item historia Iudicum, Regum, Paralipomenon, et haec omnia sine revelatione fuerunt cognita. Item in Novo Testamento Matheus scripsit vocacionem suam et praedicationem Christi, et pariter Ioannes, quae omnia naturaliter conspexerunt, et Lucas scripsit Acta Apostolorum, et Marcus scripsit Evangelium referente illi Petro, et Lucas referente illi Paulo et ceteris Apostolis, ut post Papiam antiquissimum auctorem scripsit Hieronimus in *de Viris Illustribus*⁷ et omnes ita dicunt. Ergo illa non scripserunt ex revelatione. Unde Augustinus in principio statim, primi libri de Consensu 15 20 25

⁶ AUGUSTINUS, *In Epistola ad Hieronymum*, Ep. 83, 3 (PL 33, 277) en *CIC* (Gratianus, Decr. I, D. 9, c. 5). Frdb. I, 17).

⁷. Cfr. HIERONYMUS, *In de Viris Illustribus*, cap. 3 (PL 23, 643ss).

(2) illis: eis PH / libros P (3) hunc: sunt H (4) deferre P / nullum: nullam PH corr V (6) habendus] dicimus add P (7) dubitare: dubitae P corr V (8) auctoritatis: auctoritate PH corr V (11) ad: id H corr V (12) habent / videtur omm H / videtur tamen transp P / et add PH / mihi omm PH / expositione PH

(14) fuerunt: sunt H / quae omm H (15) aliqua omm H / supernaturale revelatione transp PH (17) Israel Egipto transp PH (20) omnia omm PH (22) et omm P (23) scripsit add PH (25) illi omm PH (26) antiquissimum auctorem add PH.

Evangelistarum⁸ non videtur fundare auctoritatem evangelistarum in revelatione aliqua, sed quia fideliter scripserunt quae viderant, vel ab aliis audierant, et Adversus Faustum Manichaeum⁹, evertentem auctorita-
fol. 4 **16** tem evangelistarum, eodem // utitur argumento. Acce- 5
dit ad haec auctoritas ipsorum apostolorum, nam Actuum 4¹⁰, Petrus et Ioannes, inquiunt: «nón possumus et quae vidimus et audivimus non loqui»; et Ioannes in Prima sua Canonica¹¹: «Quod vidimus et audivimus oculis nostris, et manus nostra contractaverunt anun- 10
tiamus vobis»; et Lucas in Prologo sui Evangelii¹² dicit se narrationem rerum ordinare: «Sicut traddiderunt (in-
quit) nobis qui ab initio ipsi viderunt et ministri fuerunt sermonis». Ecce quomodo non referunt Sancti Apostoli testimonium suum in aliam supernaturalem revela- 15
tionem, sed quod testes fuerunt oculati, quod si quis dixerit Christum ipsum revelasse illis et suam praedicationem fuisse revelationem.

17 Fatemur hoc posse dici de aliquibus supernaturalibus veritatibus, nam fuit Ioanni in baptismate Christi re- 20
latum quod esset Verus Filius Dei, ut ipse testatur, Ioanne 1¹³, et ipse Christus revelavit discipulis suis resurrec-
tionem suam apparens eis.

18 Sed tamen aliorum quae naturaliter cognoverunt quid opus erat revelatione? Et confirmatur hoc tandem: 25
si Josephus vel aliquis alias historiografus qui esset praesens scripssisset illam historiam, non esset Scriptura Canonica, nec videtur habuisse maiorem revelationem Mathaeus de sua vocatione, quare ergo illa dicitur reve-

8. Cfr. AUGUSTINUS, *De Consensu Evangelistarum*, lib. 1, cap. 1 (PL 34, 1041).

9. Cfr. AUGUSTINUS, *Contra Faustum Manicheum*, lib. 11, cap. 2 (PL 42, 207).

10. *Act* 4,20.

11. *Iob* 1,1-2.

12. *Lc* 1,2.

13. Cfr. *Iob* 1,33-34.

(4) evertentem P corr VH (7) non possumus, inquiunt *transp* PH (10) anuntiavimus P (13) fuerunt *add* P (14) Sancti Apostoli non referunt *transp* P (16) quod: et H (19) supranaturalibus PH (20) ve-
ritatibus: virtutibus PH corr V.

(22) suis *omm* P (24) cognoverant P (25) confirmantur H (26) ali-
quis: quamvis H (26) historicus P (28) maiorem revelationem ha-
buisse *transp* PH (29) vocatione sua *transp* PH.

lata et canonica, magisquam si quis modo vellet facere historiam de bello punico aut gallico.

- 19** *Pro parte vero affirmativa* est, in Primis Paulus ad Hebreos 1¹⁴: «Multiphariam multisque modis olim Deus loquens Patribus in prophetis, novissimum autem 5 in diebus istis locutus est nobis in Filio», ubi docet utrumque Testamentum fuisse revelatum; et Luce 1¹⁵: «Qui, scilicet, Deus locutus est per os Sanctorum qui a saeculo sunt prophetarum eius»; et 2 Petri 1¹⁶: «Non enim voluntate humana prollata est aliquando prophetia sed Spiritu Sancto inspirante locuti sunt Sancti Dei homines». 10
- 20** Accedit eodem modo ratio, nam si Scriptura non es- 15 set auctoritate Dei conscripta posset falsum continere, quia «omnis homo mendax» Ps 115¹⁷, sed Scripturam Sacram ut diximus appellamus cui non est fas contradicere, ergo requiritur quod sit a Deo revelata.

At dubio hoc submovimus quo exponamus qualis revelatio requiritur ut Scriptura sit Canonica.

Ad quod, respondemus tali distinctione: Revelatio 20 duplice esse potest capi:

- 21** *Uno modo proprie* pro infusione scientiae quae fit supernaturaleriter hoc enim sonat proprie nomen revelationis, sive fiat per infusionem habitus ut in baptimate 25 infunditur habitus fidei, sive species ut prophetis infundebantur species representantes futura, et quae distabant ab humana cognitione, sive utrumque infundatur sicut primo parenti est verisimile quod fuerunt ei infusse

14. *Heb* 1,1-2.

15. *Lc* 1,70.

16. *2 Pet* 1,21.

17. *Ps* 115,11.

(1) modo quis *transp* PH (3) vero *omm* H (5) novissime P (6) in add P (7) utrumque: utramque PH corr V (10) enim add P (11) Dei *omm* H / homines: omnes P corr V.

(13) modo *omm* PH (14) auctoritate Dei: auctore Deo P corr V / possit H (16) ut diximus add PH (16) contradicere: con- 25 tinere PH corr V (18) At add P / hoc: ut P (20) respondemus: indemus P (21) esse *omm* PH (22) quae *omm* H (25) species: spem PH corr V / in duebantur P (26) distabantur H (27) cognitionem H / utrumque: verumque PH corr V (28) sicut: ut PH corr V

- fol. 5   et species rerum et habitus scientiarum // sive sola no-
23 titia actualis ut forsam Paulo in raptu. Omnes enim istae
dicuntur proprie revelationes, immo praedicatio ipsa
Christi et apostolorum de misteriis fidei est etiam vera
revelatio et de hac constituimus prima propositionem: 5
- 24   *Prima propositio:* Non requiritur ut Scriptura sit Ca-
nonica ut sit hoc modo revelata. Hanc puto abunde pro-
batam inter arguendum.
- 25   *Alio modo accipitur revelatio:* quae significantius 10
dicitur inspiratio promota Spiritus Sancti, qui scilicet
movet aliquem scriptorem ad scribendum et servat eum
ne possit errare.
- 26   Et est *Secunda propositio* quod haec revelatio re-
quiritur ad auctoritatem libri canonici; v.g. Moyses,
27 et Mathaeus, multa scripserunt quae naturaliter 15
cognoverunt, attamen non fuerunt moti ad scribendum
ratione humana sicut Josephus, v.g., et Livius, sed moti
28 spirituali inspiratione Spiritus Sancti. Et ideo teneban-
tur quantum ad voluntatem ne mentirentur aliter scri-
bendo quam noverant, et quantum ad intellectum ne 20
laberentur memoria; nam saepe usu evenit quod etiam
oculati testes aliter referant res quam sint gestae, ut
constat de illis qui fuerunt in theatro, alii aliter refe-
runt quod omnes viderunt.
- 29   Et quod haec non tam proprie dicatur revelatio pa-
tet quia non est semper infussio scientiae, sed nec est 25
solum circa intellectum sed circa voluntatem, quapropter
licet posset quoque dici revelatio significantius ta-
men dicitur inspiratio, et ita beatus Petrus¹⁸ dicit: «non

18. Cfr. 2 Pet 1,21.

infusse ei fuerunt *transp* PH et *add* P (2) enim *add* P (3) revela-
tio H (4) est: et PH corr V / etiam *omm* P / vere H (6)
propositio: conclusio P corr V / ut: at PH corr V (9) signifi-
cantius: significantibus PH corr V (10) promota: piomota P (10)
Sanctus H / qui: quo PH (11) eum: ipsum PH / eum] ne, a *verb.*
del (13) propositio: conclusio PH corr V / quo *add* PH (17) et *add*
PH / moti] spirituali, in *verb. del* (18) Sanctus P / ideo] tenebantur,
te *verb del* / tenebantur: tuebantur PH corr V (19) mentirentur:
mentiretur PH corr V (21) laberentur: laberetur PH corr V (21)
evenit: venit PH / etiam: licet PH corr V (23) constat: licet PH
corr V (23) illis: his PH / referunt: referant PH corr V.

(26) scientiae *add* PH (27) sed: sedetur PH corr V (28) quoque
add PH (28) significantius: significantibus PH corr V (29) beatus

voluntate humana sed Spiritu Sancto inspirante locuti sunt Sancti Dei homines», id est, in Spiritu Sancto moveante voluntates.

- 30** Subsequitur tamen secundum dubium postquam non requiritur illa revelatio primo modo; utrum saltim sufficiat quaecumque revelatio ut liber sit canonicus et vindetur quod sic; nam videtur quod [aequi] polleant liber revelatus et liber canonicus.

Responditur per alias duas *propositiones*:

- 31** *Prima*: revelatio primo modo, quae est infussio scientiae supernaturaliter, sicut non requiritur ita nec sufficit

32 ut Scriptura sit Canonica. Probatur: si Deus postquam revelavit Isaiae mysteria cuncta quae scripsit, permisisset eum humano modo scribere ita licet fideliter cuncta narrasset, tamen humana virtute veritatis sicut scripsisset. Plato vel Hieronymus non esset Scriptura Canonica; quia licet esset vera, tamen non haberet certitudinem divinam sed fallibilem. Ex quo sequitur quod revelatio isto modo est impertinens ad auctoritatem libri canonici, licet saepe concurrat ut in prophetis et in apostolis.

- 33** *Secunda* propositio: revelatio secundo modo sicut requiritur ita etiam sufficit ad auctoritatem libri canonici, nam quicquid homo / scripsisset Deo movente et inspirante, licet illud cognovissent naturaliter esset scriptura canonica // dummodo ab Ecclesia recitaretur illud tamquam pertinens ad fidem.

fol. 6

- 34** Ubi notandum quod licet isto modo esset revelata, si Ecclesia non acceptasset non esset Scriptura Sacra, quia ut infra videbimus ad ipsam spectat determinare quae scriptura sit canonica; immo forte requereretur quod esset alicuius veritatis pertinentis ad fidem, vel

5

10

15

20

25

30

omm P (2) id est add P (3) voluntatem H (4) tamen omm P (7) nom: quia PH corr V (7) aequi: equi lect. corr / aequi: idem P / aequi omm H (9) propositiones: conclusiones PH corr V / propositiones duas transp H (11) nec: non P.

(16) scripsisset: scripsit PH corr V / Plato: Cato PH / vel: etiam sicut scripsisset PH (23) etiam: et PH corr V (24) quidquid PH / quicquid] homo, Deo verb. del (24) scripsisset: scripsit PH corr V (26) ab add PH / recitaretur: recitaret PH corr V / recitaretur ab Ecclesia transp PH (28) isto: ipso PH (29) Sacra: Canonica H (30) quia add PH (32) pertinent H.

ad mores fidelium, nam licet constaret modo quod Deus revelavit pastori in campo futurum aliquod exilium urbis, vel bonam fortunam alicuius, non continuo esset Scriptura Canonica.

35   Est tertium dubium quod continuo oritur ex dictis; utrum quicumque concursus Spiritu Sancti, dummodo sit spiritualis motio, sufficiat ad auctoritatem libri canonici. Et particulariter movetur propter Concilia Generalia et propter Decreta Pontificum, saltem secundum Sanctus Thomas¹⁹, et illos qui tenet quod Papa non potest errare in his quae pertinent ad fidem, sed loquamur de Concilio legitime congregato ut omnes catholici conveniamus. 5   10

Videtur enim quod Acta Concilii, iuxta illa quae dicta sunt, sint etiam Sacra Scriptura; nam concurrit specialiter Spiritus Sanctus cum Ecclesia ut errare non possit, iuxta illud Lucas 22²⁰: «Ego rogavi pro te ut non deficiat fides tua», et Mathaeus 18²¹: «Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sunt in medio eorum»; immo est determinatio Ecclesiae quod Concilium non potest errare. 15   20

Accedit auctoritas Gratiani saltem ut ipse putat esse sententiam Augustini, distinctio 19, capite «in canoniscis»²², ubi ipse cum suis glosatoribus tenet quod omnes decretales sunt Scripturae Canonicae. Haec possunt se excussare dicentes quod intellegunt improprie de Scripturis Canonicis, nam Augustinus in illo loco unde ille textus desumptus est proprie loquitur de Scripturis Canonicis. 25

Hic apperitur illustris quaestio de auctoritate Ecclesiae. Et primo videbimus quid possit Ecclesia circa 30

19. Cfr. S. THOMAS, *Summa Theologiae*, II-II, q. 1, a. 10, c.

20. *Lc* 22,32.

21. *Mt* 18,20.

22. GRATIANUS, en *CIC*, *Decr.* I, d. 19, c. 6 (Frdb. I, 61). Cita AUGUSTINUS, *De Doctrina Christiana*, lib. 2, cap. 8 (PL 34, 39).

(2) urbis: orbis P (5) continuo add PH (6) utrum: verum P corr V (9) saltem: ad minus PH (10) posse PH (11) loquimur P (12) catholici add PH (14) quae dicta: contradicta H (16) non possit errare transp P (18) sunt: fuerunt H (22) saltim P (23) canonis P / cum: enim P.

(24) tenent PH (25) Haec: Nec PH (28) desumptus est ille textus transp PH (30) illustris quaestio: illis PH corr V.

Scripturam Canonicam, et *secundo* comparabimus auctoritatem Ecclesiae ad auctoritatem Sacrae Scripturae.

Quoad primum constituam 5 propositiones:

- 36** *Prima*: Christus Redemptor noster quicquid revelavit Ecclesiae pertinens ad fidem, revelavit per apostolos, ita quod Ecclesia tota quae fuit a tempore apostolorum usque ad finem saeculi non potest aliud tenere de fide, nisi quod apostoli praedicaverunt, vel explicite vel implicite, vel in doctrina quam ipsi approbaverunt tanquam de fide. 5
- 37** *Haec conclusio probatur primo* ex ipso nomine apostoli, quod idem valet quod missus quo nomine censentur solum illi 12, qui particulariter missi sunt ad praedicandum doctrinam Christi, iuxta illud Apostoli 2 ad Corinthios 5²³: «Pro Christo legatione fungimur tamquam Deo exhortante per nos». 10 15
- 38** *Secundo* comprobatur ex ipsa eorum electione, Lucas 9²⁴: «Convocatis Iesus duodecim apostolis, dedit illis potestatem // et virtutem super omnia daemonia, et ut languores curarent, et missit illos praedicare Verbum Dei». Et Mathaeus ultimo²⁵: «Euntes in universum mundum, docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti»; ubi omnes doctores notant proprium esse apostolorum et ad illos solos pertinere praedicare doctrinam Christi. 20 25
- 39** Et ideo Ioannis 14²⁶ illis particulariter promissus est Spiritus Sanctus: «qui doceret vos omnem doctrinam

fol. 7
23. 2 Cor 5,20.

24. Lc 9,1-2.

25. Mt 28,19.

26. Cfr. Ioh 14,26.

(4) propositiones: conclusiones PH corr V (5) quidquid H (7) quod: que PH (8) finem: fidem P corr V (9) praedicaverunt: praedcarunt P corr V (10) approbaverunt: approbarunt P corr V.

(12) primo add P / nomine: nomini PH corr V (13) quod idem: quidem P (15) iuxta: iuxtam PH corr V (18) Lucas 9] Convocatis, et Matheus 10 add H (21) curarentur H (23) mundum universum transp PH (23) in] ubi omm PH (26) pertinere solos transp P (27) ideo add PH (28) Sanctus: Sancti PH corr V / vos: eos PH / doctrinam omm PH.

et veritatem», et Lucas ultimo²⁷ stans in medio eorum dixit: «vos testes estis eorum (quae in me complecta sunt) et Ego mittam promissum Patris mei in vos. Vos autem sedete in civitate donec induamini virtute ex alto», quem locum citat Lucas Actuum 1²⁸. Ecce illis particulariter promissus est Spiritus Sanctus tamquam testibus Christi et ita illis particulariter est missus ut habetur Actuum 2²⁹.

40 Sed si forte quis dubitet haec testimonia non satis, \intentum/ probare nam apostolis succedunt episcopi, ut auctor est Augustinus \super/ illud psalmus 44³⁰: «pro patribus tuis nati sunt tibi filii»³¹, et habetur in canone «quorum vias» 6,18 distinctione³², et in Concilio Florentino³³; ergo quicquid in Evangelio proprie dicitur de apostolis, communiter intellegendum est de omnibus episcopis, et sic videtur quod saltem Concilium possit facere Scriptoram Sacram.

41 *Respondemus* verum esse quod episcopi succedunt apostolis non tamen ad condendam novam fidem sed ad exponendum illa quae docti sunt ab apostolis et ad gubernationem Ecclesiae, itaque sicut Apostoli nihil potuerunt praedicare nisi quod Christus docuit eos, ita nec Ecclesia potest aliud tenere nisi quod docta est per apostolos. Unde Apostolus 1 ad Corinthios 12³⁴, dis-

27. Lc 24,48-49.

28. Cfr. Act 1,4.

29. Cfr. Act 2,1-5.

30. Cfr. AUGUSTINUS, «Enarrationes» in psalmos: *Super Psalmum 44*, v. 17 (PL 36,513).

31. Ps 44,17.

32. URBANUS II, *Decretum*, en *CIC* (Gratianus, Decr. I, d. 68, c. 6) (Frdb I, 255).

33. Cfr. CONCILIO FLORENTINO, *Decr. pro Jacobitis* (Mansi 31 B, 1736 C).

34. 1 Cor 12,28.

(2) eorum] et add text. *Vulgata* / complecta: implecta PH corr V (9) si omm P (10) intentum: in sensum P / nam add PH / episcopi succedunt apostoli transp PH (11) auctoritatem P (14) quidquid H / Evangelio: eo Augustino PH corr V (14) dicitur proprie transp P (15) intellegendum: intellectum PH corr V (16) potest H.

(18) respondemus: responditur H corr V (19) condendam: concedendam PH corr V (21) itaque: ita quod PH corr V (22) quod: quae H / eos: illos PH (23) aliud omm P / quod: quae H (23) per: ab PH corr V (24) apostolos: apostolis PH corr V.

5

10

15

20

25

tribuens officia membrorum Ecclesiae distincte dixit; «posuit quosdam apostolos, secundo per prophetas, deinde doctores». Apostoli et prophetae revelationes immediate recipiunt, sed doctores illa exponunt quae revelata sunt apostolis.

5

- 42** Et confirmatur haec nostra salutio, nam si episcopi succedentes apostolis vel electi ab apostolis haberent potestatem quam habuerunt apostoli, scilicet ut dicta sua haberent auctoritatem divinam vel praedicandi doctrinam novam, non fuisse opus Mathiam substituisse loco Iudee per immediatam electionem a Deo, sicut habetur Actuum 1³⁵: «Oportet, inquit Petrus, ex his viris qui nobiscum erant congregati in omni tempore, quo intravit et exivit inter nos Dominus Iesus, incipiens a baptimate Ioannis usque in diem quae assumptus est a nobis testem resurrectionis eius nobiscum fieri unum ex istis». Ecce testem oculatus dicit eligendum esse, et illum quidem divinitus, et ita praedicati sunt Deum ut ipse eligeretur. Ergo episcopi non habent auctoritatem apostolorum.

10

15

20

- 43** Et confirmatur secundo quia propterea pseudo apostoli moliebantur apud Galatas, Paulum non esse verum apostolum quia non erat electus a Christo, et ideo dicebant non esse habendam pro fide praedicationem // eius, a quorum calumnia ipse [consurgat] sese comparando aliis apostolis, et ideo incipit «Paulus Apostolus non ab hominibus nec per hominem, sed per Iesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis»³⁶.

25

- 44** \Quot/ sunt haec si alius quam apostolus haberet auctoritatem rectificandi fidem Christi, unde apostolis attribuit Christus proprietates quae sibi erant proprie,

35. *Act* 1,21-22.

36. *Gal* 1,1.

(2) per add (3) et: etiam PH corr V / recipiunt: suscipiunt PH corr V (3) revelavit PH / apostolis revelata sunt *transp* PH (7) vel *omm* H (10) substitui H (14) et add PH.

(15) testes P (16) eius *add* PH (17) esse *add* PH (18) divinitas P (19) eligeretur: eligeret P corr V / episcopi: ipsi P (21) propterea] pseudo, per opera *add* PH (22) moliebatur: moliebantur P corr V (24) eius: suam P corr V / ipse calumnia *transp* PH (25) consurgat sese: se consurgat PH corr V / comparando: comparándose P corr V / consurgat: compurgat *lect. corr* (29) sum P (31) apostolus tribuit P / Christus: Deus P corr V / proprietates: propietatis PH corr V.

Ioannes 20³⁷, «sicut me missit Pater et ego mitto vos», et Ioannes 8³⁸ dicit: «ego sum lux mundi», et Mathaeus 5³⁹ dicit apostolis: «vos estis lux mundi», et dicit eos: «esse super candelabrum ut luceant omnibus quae in domo sunt (idest) qui in Ecclesia sunt», eos esse sal 5 terrae et civitatem supra montem possitam, quod etiam Christus opere ipso ostendit cum legem non immediate toto populo, sed solis apostolis primo promulgare per quos per orbem erat praedicanda, nam cum ascendisset in montem dicit Mathaeus⁴⁰ quod: «acceserunt ad eum 10 discipuli eius et aperiens os suum, docebat eos dicens beati pauperes», et quod etiam Lucas⁴¹ insinuavit dicens quod: «Elevatis oculis in discipulos suos dicebat beati pauperes», et instruens illos quae alii esse praedicaturi, quod Paulus 1 ad Corinthios 2⁴², docet dicens de Sa- 15 pientia divina: «quam nemo principium huius saeculi cognovit nobis autem, inquit, revelavit Deus per Spiritum suum».

Habemus ergo solos Apostolos esse, per quos Christus revelavit immediate Ecclesiae fidem suam. 20

45 Sed adiecimus in conclusione quod revelavit per solos apostolos vel per eos qui probati sunt et recepti est ab apostolis, quod diximus propter Marchum et Luccam; unde Hieronimus, in «de viris illustribus»⁴³, et omnes doctores dicunt quod Marchus scripsit quicquid a Petro doctus est; et Lucas instruente a Paulo adeo ut sint qui suspicentur ut quando Apostolus dicit 2 ad Thimotheum 2⁴⁴: «secundum Evangelium meum», 「in-

37. *Job* 20,21.

38. *Job* 8,12.

39. *Mt* 5,14.

40. *Mt* 5,1-3.

41. *Lc* 6,20.

42. 1 *Cor* 2, 8-10. err. 2 *Cor* 2.

43. Cfr. HIERONYMUS, *De Viris Illustribus*, cap. 8 (PL 23, 654).

44. 2 *Tim* 2,8.

(1) missit me *transp* PH (2) et Ioannes 8 *add* PH / mundi] et dicit *add* PH (5) sunt *omn* PH (5) eos: illos PH (6) supra montem possitam *transp* H / positum H (8) primo *add* P (12) Lucas etiam *transp* P / insinuavit: insinuat PH *corr* V (14) esse: erant H: essent P.

(22) recepti et probati sunt *transp* PH / est *add* H (25) quidquid

tellegit] de Evangelio Luce. Sed hoc valeat quantum potest.

46 Est tamen hic dubium: utrum Marchus et Lucas fuerunt immediate inspirati adeo ut apostoli ad scribendum. Dicimus hic tria:

5

47 *Primum*: quod fuerunt inspirati, nam si solum fuissernt inspirati per apostolos non reputaret Ecclesia evangelia eorum esse sua, sed potius apostolorum quorum illi essent sicut notarii. Quemadmodum epistolam ad Romanos non dicit Ecclesia pro epistola Tertii; sic enim vocabatur notarius Apostolis qui scripsit epistolam ad Romanos, ut habetur ad Romanos ultimo⁴⁵, sed pro epistola Pauli, licet ipso tamen dictante, scripserit Tertius; ita ergo et Evangelia Marcii et Lucae non reputaretur Ecclesia sua nisi ipsi tamquam veri auctiores scripsissent.

10

48 *Secundo* dico quod forte fuerunt inspirati mediante revelatione apostolorum, sicut si Deus speciali concursu moveret Marcum per admonitionem Petri.

15

49 Sed dicam *tertio* sub censura oculatum intellegentium quod fuit necessarium apostolos aprobasse sua Evangelia ut haberentur pro canonicis, alias Ecclesia non potuisset habere, pro canonicis nisi // credidisset ab apostolis approbatam. Haec sequuntur ex his dictis quae diximus in probatione conclusionis, quibus ut cumque probavimus per solos apostolos Christum revelasse fidem et confirmat auctoritate Augustini qui hoc ipsum

20

fol. 9

25

---

45. Cfr. Rom 16,22.

H (1) intellegit: intelligunt lect. corr (4) fuerunt: fuerint PH corr V / adeo ut: a Deo sicut PH corr V (9) essent: fuissent PH corr V (10) sic: sicut PH corr V.

(11) qui scripsit: cum scripsisset PH corr V (12) ad Romanos add PH / ad add P (13) ipso: illo H / tamen omm H (13) scripserit: scripsisset PH corr V / Tertius scripserit transp PH (14) et omm PH / reputaretur; reputaret P corr V (15) Ecclesia omm PH / sua] Secundo: in ipso tamquam voci auctoritates scripsissent P (17) fuerunt forte transp PH (18) revelatione: inspiratione PH corr V / si add H / revelatione] per admonitionem omm P (20) dico H / Sed dicam omm P (23) habetur P (23) nisi verb. rep / credidissent P / ab omm P (24) approbatam: approbata H corr V / sequitur H / dictis add PH (27) ipsum add PH.

videtur sentire libro 1 «de consensu Evangelistarum»⁴⁶: «ne putaretur quod attinet ad percipiendum Evangelium interesse aliquid, utrum illi anuntient, qui Dominum in carne secuti sunt apparentem, an alii qui ex illis fideliter comperta crediderunt divina providentia procuratum est; ut etiam his qui apostolos sequebantur Evangelium scribendi tribueretur auctoritas: hi sunt Marcus et Lucas», haec Augustinus his qui apostolos sequebantur quasi non esset recipiendi nisi apostoli comprobarent. Et capite 2⁴⁷ dicit quod propterea Ecclesia locavit eos inter Mathaeum et Ioannem ut ab utroque latere committentur et lib. 4, capite 8⁴⁸, redens rationem quare Ecclesia recepit Lucam et Marchum et alias reiecit, dicit quod eo tempore scripsérunt quod non solum ab Ecclesia, sed ab ipsis apostolis in carne viventibus probare potuerunt, sed ipse divus Lucas huic [conclusioni] atestatur⁴⁹: «quoniam, inquit: multi conati sunt ordinare narrationem quae in nobis complecta sunt rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt et ministri fuerunt sermonum eius, vissum est et mihi (...) ex ordine tibi scribere».

Nota: «sicut tradiderunt nobis (...) visum est et mihi (...) ex ordine tibi scribere». Immo Augustini libro 28, contra Faustum, capite 4⁵⁰, dicit quod Paulum ipsum numquam recepisset Ecclesia nisi ille «invenisset apostolos in carne viventes quibus communicando et conferendo Evangelium suum, eiusdem societatis esse appareret».

46. AUGUSTINUS, *De Consensu Evangelistarum*, lib. 1, cap. 1 (PL 34, 1043).

47. AUGUSTINUS, *De Consensu Evangelistarum*, lib. 4, cap. 8 (PL 34, 1043).

48. Cfr. AUGUSTINUS, *De Consensu Evangelistarum*, lib. 4, cap. 8 (PL 34, 1022).

49. Lc 1,1-2.

50. AUGUSTINUS, *Contra Faustum manicheum*, lib. 28, cap. 4 (PL 42, 487).

(4) apparentem secuti sunt *transp* P / secuti *omm* H (6) sequebantur] sunt Marcus *omm* P (7) Lucas] quasi *omm* P (14) quod: quia P / quod: quo PH (15) sed: verum H / ipsis *add* H / in carne viventibus apostolis *transp* PH (15) probare: probari H (17) conati: cognati P (18) in *omm* P / rerum sunt complecta *transp* P (19) ipsi: ipsum H *corr* V (20) sermonum eius] Nota *add* P.

(22) Nota] Immo *omm* P / et *add* H (23) ordine: ordinatione H *corr* V (24) lib 18 *err* PH (25) ipsum *add* PH (28) appareret: aparet

50 Et ex hoc *summenda est una regula qua Ecclesia utitur in recipiendis libris canonicis*: omnis enim liber qui receptus est ab Ecclesie tamquam canonicus pertinens ad Novum Testamentum, tenendum est pro certo quod vel est ab apostolis receptus vel ipsius apostoli.

5

51 *Ecce primam conclusionem*, scilicet quod quicquid Christus revelavit Ecclesiae pertinens ad fidem revelavit per apostolos, quam conclusionem asserebat Augustinus libro 1 de Consensu Evangelistarum⁵¹ cap. ultimo: «quicquid ille scilicet Christus, de suis factis et dictis, nos/ legere revelavit hoc scribendum illis, scilicet apostolis, tamquam suius manibus imperavit». Et Hieronymus in minori breviario⁵² exponens illud Ps 86⁵³ «Dominus narravit in Scripturis populorum» sed addidit [«principium horum qui fuerunt in ea» notat quod non solum dixit «in scripturis populorum»] sed addidit «principium horum qui fuerunt», non inquit, qui sunt in ea, sed principium horum qui fuerunt in ea nempe apostolorum», ubi notat Hieronymus quod totus Canon Novi Testamenti sit apostolorum vel saltem ab illis receptus.

10

15

20

52 *Huic primae Conclusioni apponimus secundam*: scilicet, id quod dictum est de apostolis in Novo Testamento sentiendum est in Veteri de prophetis, non enim poterant quicumque tamquam de fide tenere, nisi quod esset eis revelatum per prophetas quod nos docet Paulus ad Hebreos 1⁵⁴: «Multifarie multisque modis olim Deus loquens Patribus in prophetis, novissime autem diebus istis locutus est nobis in Filio», et quasi dicat

25

51. AUGUSTINUS, *De Consensu Evangelistarum*, lib. 1, cap. 35 (PL 34, 1074).

52. HIERONYMUS, *Breviarium in Psalmos*, Ps. 86 (PL 26, 1148-1149).

53. Ps 86,6.

54. Heb 1,1-2.

H corr V (2) utitur Ecclesia *transp* PH (3) pertinens: pertinet PH corr V (4) tenendum: tenendus PH corr V (5) quod vel *transp* P / ipsius *omm* PH / apostolis H (6) quidquid H (7) pertinentis PH (8) asserat H (10) quidquid H.

(11) revelavit: voluit PH (14) sed addidit: et *add* P corr V (15) in ea»] non inquit *omm* P (17) qui: quae H (17) horum *omm* PH (25) poterant: poterat PH corr V (28) Patribus *omm* PH (29) et *add* H (29) dicat] id, idem *add* H.

id quod nunc loquitur in Filio per apostolos, tunc loquebatur per prophetas.

fol. 10 53 Et ad Ephesios 2⁵⁵ per prophetas // et apostolos vocat fundamentum Ecclesiae «iam non estis hospites, et advenae: sed estis concives sanctorum, et domestici Dei: superaedificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu», ac si dicat Christum esse fundamentum primum utriusque Testamenti sed apostolos et prophetas esse fundamenta quae fundantur in primo fundamento.

Unde Augustinus⁵⁶ [super] illud Psalmus 86⁵⁷: «fundamenta eius in montibus sanctis», et pulchre exponit qualiter Christus in hoc quod dicitur lapis angularis qui est in summitate aedificii, est primum fundamentum, nam quod in terrenis aedificiis fundatur profundius subiicitur, e contrario in spirituali aedificio fundamentum est in supremo loco a quo alia pendent fundamenta unde Christus in Evangelio Mathaei 5⁵⁸ docuit apostolos succedere per prophetas unde praemuniens ipsos ad tollerantium persecutionem dixit: «sicut enim persecuti sunt prophetas, qui fuerunt ante vos». Quo circa dicit Petrus in capite 1, canonica 2⁵⁹ quo Iudeis perspicacius exprimeret auctoritatem apostolicam comparat illam prophetis: «Habemus (inquit) firmiorem propheticum sermonem: cui benefacitis attendantes sicut lucernae in caliginoso loco», et ideo ipsae Evangelistae usi sunt saepe auctoritatibus prophetarum, immo Christus ipse redemptor noster discipulis euntibus in Emaus per expositionem prophetarum manifestavit misteria redemptionis, et ut vera sit ista conclusio extendamus

55. *Eph* 2,19-20.

56. AUGUSTINUS, «Enarrationes» in *Psalmos. Super Psalmum 86*, vv. 1-2 (PL 37, 1103).

57. *Ps* 86,2.

58. *Mt* 5,12.

59. 2 *Pet* 1,19.

(3) ad add P / per add P (5) et domestici Dei *omm H* (6) superaedificati] ac si *omm P* (6) super: supra H (8) primum add P / Testamenti utriusque *transp P* (9) prophetas et apostolos *transp P* (12) sanctis *omm P* (12) et add H (14) summittate: firmitate P (15) aedificiis terrenis *transp PH* (19) per add P (19) unde: ubi P.

(22) dicit: divus PH (22) in add P (26) ideo add P (27) usi: visi PH corr V (27) auctoritatibus: auctoribus PH corr V (30) exten-

nomen prophetiae ad legem et psalmos quae tria Redemptor noster Luce ultimo⁶⁰ distinxit; «necesse est, inquit, implere omnia quae scripta sunt in lege Moysi et prophetis et Psalmis de me», habemus ergo quod per prophetas, et per apostolos revelavit Deus fidem utriusque Testamenti, unde Ambrosius libro 2 de Poenitentia capite 5⁶¹, dicit: «Apostoli et prophetae os Dei».

5

54 *Tertia Conclusio* est: non referebat ad fidem Ecclesiae scripto an solo verbo revelatur fides nisi firmius maneret in memoria. Volo dicere non esse minoris auctoritatis dicta apostolorum, licet Ecclesiae solo verbo teneret illam; haec conclusio est contra istos haereticos modernos qui putant nihil Ecclesiam posse tenere de fide nisi quod est in Sacra Scriptura.

10

55 Pro *Primo* paucis: aliquando fuit Ecclesia sine Scriptura ut puta antequam Mathaeus aut Paulus scrip-sissent, et tunc tenebat tamquam de fide illa quae pos-tea scripserunt, immo est Ioannes ipse qui fuit ultimus postquam scripsit adiecit in calce sui Evangelii⁶²: «Sunt et alia multa quae fecit Iesus: (quae non sunt Scripta in libro hoc)⁶³ quae si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt, libros».

15

20

56 *Secundo*: Christus numquam legitur preecepisse apostolis scribere quicquam Sed: «ite // inquit, et docete omnes gentes», in hoc quod dixit ite insinuavit quod verbo praesentes deberent dicere, et absentes per scriptum. Et confirmat hoc quia Paulus, ut est verisi-

25

60. *Lc* 24,44.

61. AMBROSIUS, *De Poenitentia*, lib. 2, cap. 7 (PL 16, 533) err. cap. 5.

62. *Iob* 21,25; cfr. 21,29.

63. Las palabras entre paréntesis son una añadidura al texto citado, y están tomadas de *Iob* 22,30.

damus: evtendibus PH corr V (2) distinxit Luce ultimo Redemptor noster transp PH (4) me: Filio hominis P (4) per omm PH (5) per] apostolos, prophetas verb. del (7) dicit: inquit PH.

(9) revelaretur PH (10) esse: essent PH corr V (12) teneret: tenerent PH corr V (12) illam: illa P corr V / haec: ista PH corr V (16) Scriptura] ut omm H (18) est: postquam PH (19) postquam omm PH (20) Iesus] quae si omm PH (24) Secundo omm P / num-quam: nusquam P.

(26) insinuavit: insinuat PH corr V (27) dicere: docere PH / et] absentes, non add PH (28) confirmat hoc: confirmatur PH corr V

mile, aliquas epistolas forte scripsit absentibus, quas si posset praesentialiter adesse non scripsisset, quod insinuat ad Romanos 1⁶⁴: «Nolo vos ignorare fratres quod saepe proposui venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc», et si videtur scripsisse epistolam quia hic non poterat venire, et ideo si venisset verbo docuisse illa quae scripto docuit quod esset subinde de fide. Unde 2 ad Thesalonicenses 2⁶⁵ «State, inquit, et tenere tradiciones, quas didicistis, sive per sermonem sive per epistolam nostram». Et Irenaeus lib. 3, cap. 25⁶⁶, dicit quod multi barbari sine [characteribus] tenet fidem.

57 Item *Tertio* arguitur quia Lex Nova erat promissa quae non in tabulis lapideis sed in cordibus hominum scriberetur, ut habetur Ieremie 31⁶⁷: «Dabo, inquit, legem meam in visceribus eorum et in cordibus eorum scribam eam», et Apostolo 2 Cor. 3⁶⁸: «Epistola estis Christi ministrata a nobis, et scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi: non in tabulis lapideis sed in tabulis cordis carnalibus». Unde Chrisostomus in prologo super Mathaeum⁶⁹ inquit: «Oportuerat nihil nos indigere auxilio litterarum sed tam inmundam nos exhibere vitam ut vice illarum gratias Spiritus Sancti utemur», et deinceps docet propter malitiam hominum scriptam esse legem litteris, nam prius antiqua praecepta dedit Deus Patribus Abraham, Isaac et Jacob, non scripto sed in cordibus quae munda tunc habebant. Sed crescente malitia hominum in tempore Moysi scripta est in tabulis lapideis, eomodo ita in Novo Testamento in primitiva Ecclesia non fuit statim scripta quia lex scribenda erat

5

10

15

20

25

30

35

64. *Rom* 1,13.

65. *2 Thes* 2,15.

66. Cfr. IRENÆUS, *Adversus Haereses*, lib. 3, cap. 25 (PG 7-I, 968-970) err. cap. 24.

67. *Ier* 31,33.

68. *2 Cor* 3,3.

69. Cfr. CHRYSOSTOMUS, *In Mathaeum*, Hom. 1 (PG 57, 1-2).

(1) forte add PH (3) quod: quia PH (5) si: hic H / hic omm PH (8) et tenere: tenentes PH corr V (11) characteribus: charateribus lect. corr (14) scriberetur: scribiretur P corr V.

(15) corde PH (16) estis add PH (18) lapideis sed in tabulis add PH (20) Oportuerat: Oportueret PH corr V (21) exhibere: induere PH corr V (22) vice add PH (22) deinceps: deinde PH corr V (23) scriptum H (25) et add P (28) eodemmodo P.

in cordibus per Spiritum Sanctum. Sed quando incep-
runt pseudo apostoli incepérunt scripturæ. Et ideo
quando Mathaeus [abscedere] volebat a Iudeis rogatus
ab eis qui crediderant reliquit illis in scripto praedicatio-
nem suam (ut refert illic Chrisostomus)⁷⁰, et Hierony-
mus in prologo super Mathaeum⁷¹ non ergo erat prop-
ter fidem necessaria Scriptura. 5

58 *Sed est dubium circa istam Tertiam nostram Conclu-*
sionem: Utrum licet non fuisse necessarium propter fi-
dem, nihilominus in rei veritate scripta sunt iam omnia,
quae sunt tamquam de fide tenenda vel utrum sint ali-
qua tamquam de fide in Ecclesia quae solo verbo durant
a tempore apostolorum. 10

59 Hic distinguamus certa a dubiis; et sit *Prima* pro-
positio licet aliqua essent nondum scripta in Ecclesia,
dummodo Ecclesia teneret tamquam tradita ab apostolis
essent perinde tamquam de fide tenenda ac si essent
scripta in Evangelio, hoc dixerim contra istos haereticos
fol. 12 oppositum dicentes // et hoc probatum est in Conclu-
sione Tertia principali. 15

60 *Secundum* dictum sit quod non est dubium esse in
Ecclesia multas traditiones apostolorum quae non sunt
scriptae in canone et sunt [tenenda] tamquam apostolo-
rum, licet non sint omnino de fide quemadmodum Evan-
gelium, hoc docet Origenis homilia 5 Super Numeros⁷² 25
ubi dicit: «multas esse caeremonias in Ecclesia quas a
Pontifice Christo et filiis eius traditas et commendatas,
suscepimus ut orare genibus flexis ad orientem, exorcis-
mi, et cathechismi in baptismo et aliae id genus caere-
moniae in administrandis sacramentis, quas verisimile 30
est a tempore apostolorum emanasse in Ecclesia», idem

70. CHRYSOSTOMUS, *In Mathaeum*, Hom. 1 (PG 57, 17).

71. Cfr. HIERONYMUS, *Commentarii in Evangelium Mathaei*, Pro-
logus (PL 26, 18).

72. Cfr. ORIGINIS, *In Numeros*, Hom. 5 (PL 12, 603).

(1) incepérunt: ceperunt PH corr V (3) abscedere: abscedere *lect.*
corr (4) eis: illis PH.

(8) nostram *omm* P (11) quae *omm* H (14) et *omm* PH (15)
essent: essem PH corr V (20) Tertia Conclusione *transp* P (23) tenen-
da: tenende *lect. corr.*

(29) alia H (31) a *add* PH (31) idem: item PH corr V

dicit Dionisius capite 1 Ecclesiastica hierarchia⁷³; scilicet quod duces et praeceptores apostoli multa partim scriptis, partim non scriptis nobis tradiderunt. Item Ciprianus et Hilarius, quos refert Roffensis veritate 10
Adversus Lutherum⁷⁴.

5

61 *Tertium* dictum est quod posset Ecclesia aliquid tamquam de fide per articulos exprimere, quod non sit expressum, sed sit implicite contentum in Sacra Scriptura hoc probabimus statim in Conclusione quinta.

10

62 *Quartum* dictum est veniendo ad punctum quod formam tamquam de fide nihil proprie tenet Ecclesia quod non sit vel explicite vel implicite in Sacro Canone, sed est de per accidens quod sint scripta omnia quia nihilo minus essent de fide, et dicimus quod providentia Spiritus Sancti factum est ut omnia mundarentur scripto propter haereticos homines.

15

63 Hoc mihi sic persuadeo; *Primo* quia Ecclesia propter Sacrum Canonem nihil tenet tamquam proprie de fide nisi 14 articulos fidei et illi omnes sunt in Sacro Canone vel explicite vel implicite.

20

64 *Secundo* confirmamus hoc dictum auctoritatibus Augustini et Hieronymi supra citatis⁷⁵, ait enim Augustinus quod quicquid Christus de suis factis et dictis nos legare voluit hoc scribendum apostolis tamquam suis manibus tradidit. Et Hieronymus super illud «in Scripturis populorum» dicit quod Dominus narravit non verbo sed Scriptura et sic videtur quod tota fides iam scrip-

25

73. DIONYSIUS, *De Ecclesiastica Hierarchia*, cap. 1 (PG 3,376).

74. Cfr. J. FISHER (ROFENSIS), *In Assertionis Lutheranae Confutationem*, Decima Veritas, en *Opera Omnia* (Wiceburgi, 1597) (reproducción fotoestática, Londres 1967).

75. Cfr. HIERONYMUS, *Breviarium in Psalmos*, Ps. 86 (PL 26, 1148-1149). Cfr. AUGUSTINUS, *De Consensu Evangelistarum*, lib. 1, cap. 35 (PL 34, 1074).

(1) scilicet add PH (3) tradiderunt nobis transp P (4) veritate 10 add P / 9 err V (7) quod: quae dicitur P (8) sed: et P (11) proprie nihil transp PH (12) implicite vel explicite transp P (13) sint: sunt P (15) mundarentur P.

(17) sic mihi transp PH (17) propter: praeter H (18) proprie add PH (19) et: sed PH corr V (20) explicite: expresse H corr V (22) supra: super PH corr V (23) quod add H / quidquid PH (25) super: secundum PH corr V (27) iam scripta sit: sit in Scriptura iam posita

ta sit, cui sententia videtur subscribere Waldensis, egregius doctor, Thomo 1, lib 2, capite 20 et 22⁷⁶, nam dicit quod non potest Ecclesia novam Scripturam addere canonicam, et intellegit quod nec potest declarare esse aliam Scripturam apostolorum nisi quae iam est recepta.

5

65 *Quarta Conclusio* principalis est quod Ecclesia non potest facere Scripturam Canonicam. Haec sequitur ex prima, nam si quicquid Deus revelavit Ecclesiae revelavit per apostolos non potest ipsa aliud novum condere tamquam de fide.

10

66 *Quinta Conclusio* et ultima est quod Ecclesia accipiendo pro tota Ecclesia, exclusis apostolis, habet auctoritatem determinandi dubia quae sunt in Sacra Scriptura et exponendi novos articulos // fidei elicendo illos ex Sacra Scriptura.

15

fol. 13

67 Haec late patet apud doctores qui scripserunt olim contra Wiclefistas, et nunc adversus Lutheranos, qui haeretici putant nullum dubium posse Ecclesia determinare, sed quod est expectanda revelatio Spiritus Sancti ut dicebat Wicleph Sermone 45⁷⁷, referente Waldensis Thomo Primo, libro 2, capite 19, et quia non intendimus hic disputare contra istos haereticos paucis declarabimus conclusionem. Primo; Mathaeus 28⁷⁸; «ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consumationem saeculi» et Ioannes 14⁷⁹: «Ego rogabo Patrem et alium Paraclitum dabit vobis ut maneat vobiscum in aeternum». Ad quid promissit se et Spiritus Sanctus nobis-

20

25

76. Cfr. T. NETTER (WALDENSIUS), *Doctrinale antiquitatum fidei Ecclesiae Catholicae adversus Wiceflitas et Husitas*, Tom. 1, lib. 2, cap. 20, in *Opera* (Parisiis, 1532), tom. I, fol. 103r.

77. WICLEPH, *Sermone 45*, en T. NETTER (WALDENSIUS), Tom. I, lib. 2, cap. 19. *Opera* (Parisiis, 1532) fol. 99v.

78. Mt 28,20. err. Mt 18,20.

79. Ioh 14,16.

P (1) egregius doctor *omm* P (4) canonicam addere *transp* PH (3) addere: condere P (4) intellexit P.

(6) quod *add* PH (8) quidquid P (9) aliam P / novam P (13) quae *omm* H (14) exponendi: exprimendi P *corr* V / novos: nobis PH *corr* V (16) latet P / doctores: authores P (16) olim *omm* P(18) haeretici *add* PH (18) Ecclesia posse *transp* PH / determinare: terminare P *corr* V.

(19) Spiritus Sanctus: Spiritum Sanctum P *corr* V.

cum in aeternum permansurus nisi potissimum ad expone-
nendam Sacram Scripturam quam ipse revelaverat.

68 At ratione probatur adversus istos, quia Christus
salva conditione hominum non potuit doctrinam adeo
clarissimam tradere quando a diversis varie intellegeren-
tur, nam haec est conditio humana ut sit tot sensus quot
capita, unde ex Sacra Scriptura male intellecta varie
haereses crederunt in Ecclesia ut ex illo: «Pater maior
me est», conclusit Arrius Filium non esse consubstan-
tiale Patri, et ex alio «Ego et Pater unum sumus» 10
colligit e contrario Sabellius: non esse personaliter dis-
tinguitos. Ergo necesse fuit quod maneret in Ecclesia cer-
ta regula ad illa dubia terminanda, alias posset deficire
fides contra promissionem Christi: «Ego rogabo pro te
ut non deficiat fides tua», et haec regula non potest 15
alius fungi nisi vel Papa, qui est Vicarius Christi, vel
Ecclesia legitime congregata cum Papa.

69 De hoc enim non disputamus modo, nam si esset
expectanda nova revelatio (ut dicebant illi haeretici) vel
erat expectandum ut singulis suppositis Ecclesia fieret
revelatio, vel quod fieret unicui alii crederent. Non pri-
mum quia hoc esset factuum dicere quod singuli debe-
rent expectare revelationem, et si secundum vel esset de
fide quod ille cui fuit facta revelatio non posset alios
decipere vel non, si non esset de fide, quam certitudinem
haberemus quod ille non mentiretur? Nam Mahometus
etiam asserebat sibi esse revelatam a Deo sectam suam. 25

70 Si autem esset de fide quod ille non posset decipe-
re, certe non potest esse alius nisi vel Vicarius Christi,
cui promisit Christus quod non deficeret fides sua, vel
tota Ecclesia, de qua ait quod: «ubicumque fuerint con-
gregati duo vel tres in nomine meo, ibi sim in medio
eorum». Hoc etiam confirmatur ex usu Ecclesiae quae 30

(1) permansuros H (1) exponentum PH (2) ipsi revelaverantur P
(3) At add P (4) potuit: poterat PH corr V (5) a diversis P: /
adversus: diversis H (6) sit: sint H / sicut P (11) colligit P corr V
/ Sebellius add PH (13) alis H / posse P (15) hanc P (16) alias H /
vel add PH.

(19) expectandam P (24) fuit: sit PH (23) esset de fide add PH
(27) a Deo revelatam transp P (29) vel add P (30) quod non deficeret
fides sua: non defecturam fidem tuam PH corr V (31) quod add PH
(33) etiam: autem P corr V.

in Concilio Niceno et in Ephesino determinavit certos articulos contra diversos haereticos tamquam de fide, late corroborat conclusionem hanc Dominus Waldensis Thomo 1, libro 2, capite 19⁸⁰.

71 Unum tamen volo admonere, quod asserit illic capite 22⁸¹, ait enim quod licet Ecclesia ante potuit con-

fol. 14 ddere novos articulos, tamen iam non potest quia iam // aducta est ad aetatem perfectam. Hoc tamen bona venia gravissimi doctores dixerim non video quomodo hoc sit verum, nam si propter necessitatem diversorum haereticorum in Ecclesia illi articuli sunt conditi ut puta: de consubstantialitate divinarum personarum, de divinitate Christi, nescio quare si modo insurgat novae haereses, quare non possent condi novi articuli contra illos, v.g. si nunc in Concilio futuro determinaretur tamquam articulus primus quod Christus est realiter in Sacramento, contra illos haereticos qui hoc negant.

72 Ecce ergo de illo dubio tertio; utrum Ecclesia possit condere Sacram Scripturam, negamus ergo quod possit.

73 Ex quo sequitur Corolarium contra illum textum Gratiani falsum desumptum ex Augustinus d. 19, capite «in canonis»⁸², et contra canonistas qui propter ipsum decepti sunt dicentes quod decretales et Concilia sunt Sacra Scriptura Canonica, sequitur inquantum quod nec decretales nec Concilia sunt Scriptura Canonica hoc sati probatum est iam, et adhuc confirmatur; nam Scriptura Canonica invariabilis est immutabilis omnino sed decretales et Acta Concilii possunt et debet iuxta temporum varietatem mutari, et confirmatur hoc quia Acta

5

10

15

20

25

30

80. Cfr. T. NETTER (WALDENSIUS), *Doctrinale antiquitatum fidei Ecclesiae Catholicae adversus Wicelitas et Husitas*, Tom. 1, lib. 2, cap. 19, fol. 99v. err. Tom. 2.

81. T. NETTER (WALDENSIUS), *Op. Cit.*, Tom. 1, lib. 2, cap. 22, fol. 103v.

82. GRATIANUS, en *CIC*, *Decr.* I, d. 19, c. 6 (Frdb I, 61).

(3) hanc conclusionem *transp* PH (6) potuit: potuerit PH corr V / potuit ante *transp* PH (9) hoc *omm* PH (10) sit: fit PH corr V (14) quare add PH / possunt PH / contra illos: ut PH (16) primus *omm* PH (18) posse P (19) ergo: enim PH (21) Ex. et P (22) falso PH (24) sunt decepti *transp* PH (24) et Concilia add PH (25) Sacra *omm* PH.

(26) *Canonica*] hoc *transp* V (28) immutabilis add H.

Concilii sunt non nunquam de rebus non tanti momenti,
ut puta pertinentibus ad aliquas caeremonias Ecclesia
vel personarum Ecclesiasticarum quae proinde solent
per consuetudinem abrogari. Immo quae sunt maioris
momenti abrogantur ut antiquae poenitentiae quae an-
tiquitus gravissime iniungebantur pro peccatis impietas.

74 Est dicere: quod si Acta Concilii per aliquam con-
suetudinem abrogatur et de decretalibus libris est adhuc
apparentia minor, nam licet de Concilio legitime con-
gregato cum Papa communis sit omnium consensum et
errare non possit, tamen non habetur pro haeretica opi-
nione dicentium quod Papa potest errare etiam ut Papa,
licet forte iam non substineret hanc opinionem Papa.
Sed quid pluribus opus est nusquam vel Concilio vel in
decreto Pontificis nec apud aliquem Sanctum Patrem
connumerantur Concilia vel decretales inter libros ca-
nonicos, ut est videre in Concilio Laodiceno, Cartagi-
nense, Florentino, ubi libri canonici numerantur, et Ge-
lasius⁸³ in canone «*Sancta Romana*» distinctio 15, post
Sacram Scripturam collocat Sacra Concilia.

75 Unde ad textum Gratiani in capite «canonis»⁸⁴ di-
cimus quod est false et mendosissime desumptus ab
Augustino, nam verba Augustini 2 de Doctrina Christiana, capite 8⁸⁵, unde textum ille desumptus est, sic ha-
bentur «in canonis autem Scripturis Ecclesiarum Catho-
licarum quam plurimum auctoritatem sequitur; scilicet
indagator Scripturarum, inter quas sane illae sint, quae
Apostolica Sedes habere et Epistolas accipere merue-
runt». Ubi palam docet Augustinus quod illae sunt ha-

83. Cfr. GELASIUS I, *Decretum Gelasianum*, en CIC (Gratianus, *Decr.* I, d. 15, c. 3) (Frdb I, 37).

84. GRATIANUS, en CIC, *Decr.* I, d. 19, c. 6 (Frdb I, 61).

85. AUGUSTINUS, *De Doctrina Christiana*, lib. 2, cap. 8 (PL 34,39).

(4) quae *omm* H (6) gravissime add PH / iniungebantur: iniunge-
batur PH corr V / peccatis] impietas, et add H (8) de add P / de-
cretalibus: decretales PH corr V (8) libris *omm* PH (9) congregato:
ordinato PH corr V (10) communis: nominis P / consensum: consensus
P corr V / et: quod PH corr V (11) posset H (13) iam forte *transp*
PH (13) Papa hanc opinionem *transp* PH.

(21) Unde add PH (22) desumptus: assumptus PH corr V (22) ab:
ad PH corr V (26) autem *omm* (P (26) sequatur H.

fol. 15 bendae pro Scripturis Canonicis quas Ecclesiae Catholicae receperunt, sed illae sunt Ecclesiae Catholicae quae Apostolica Sedes habuerunt vel receperunt epistolas ab Apostolis; ut Corinthii, Romanis, Colosensis, // Ephesini, etc. Et littera Gratiani sic habet «in canonicis litteris Ecclesiarum Catholicarum, quam plurium indagator Scripturarum Catholicarum auctoritatem sequatur inter quas, scilicet epistolas, sane illae sunt quas Apostolicas Sedes habere et ab ea alii meruerunt accipere». Relativum quas apud Augustinum refert Ecclesias; et apud Gratianum refert epistolas et ideo compulsus est totam litteram pervertere ut palam est conferenti textum Augustini et textum Gratiani. Et ideo lapsus est in hunc errorem, ut non solum epistolas Romanae Ecclesiae crederent esse canonicas sed etiam quas Romana Ecclesia recepit ab illis ut si aliquis episcopus scripsit Papae illa habetur pro canonica.

Sed tamen postquam coepit esse apud ipsos opinio, erit semper licet videant manifestissimum errorem in litera, et licet Gratianus habuisse mendosum librum debuisse notare verba quae sequuntur Augustini, nam statim declarat in particulari qui sunt libri canonici et recenset omnes libros qui sunt in Biblia, nec meminit conciliorum nec decretalium. Sed satis est de hoc.

76 Sed ad maiorem declarationem adhuc arguitur quod Ecclesiae Concilia et decreta sunt Scriptura Canonica, dictum est enim supra: ad auctoritatem libri canonici non opus esse alia revelatione quam motione spirituali Spiritus Sancti et manutentia ne scriptor non posset errare, sed ita concurrit cum Concilio. Ergo ad hoc dicimus quod ad auctoritatem libri canonici requiritur immediata revelatio, id est quod non procedat per aliam revelationem nec more humano, ita enim scripserunt

(3) habuerunt Sedes Apostolicas *transp* H / habuerunt] quam
omm P (4) ut *add* H.

(7) Catholicarum omm H (8) epistolas: ecclesias P (9) Sedes:
Sedis P (16) aliquis: quis H (20) habuisset: huiusque PH (23) libros
add P / meminit: neminit P corr V (24) Sed: et P (24) hoc] argui-
tur omm P (25) adhuc: ad huic H corr V (26) sunt: fuit PH corr V
(27) dictum: dictus PH corr V.

(28) quam: nec PH corr V (29) ne: quod PH corr V / posset:
possit P corr V (33) enim add PH.

evangelistae non quod colligerunt illa quae scripserunt ex \alia/ Scriptura per disputationem et inquisitionem, sed Concilium non recepit revelationem immediatam; sed regitur ab Spiritu Sancto ut exponendo Sacram Scripturam vel inde eliciendo aliquas conclusiones non erret. 5

77 Sed contra quia etiam evangelistae usi sunt testimoniis prophetarum et apostoli in Concilio Actuum 15⁸⁶. Ad confirmando decreta Concilii etiam usi sunt testimoniis Scripturarum ut puta Amos 9⁸⁷: «post haec \revertar et/ aedificabo tabernaculum David», et hoc non 10 obstante illud Concilium est Sacra Scriptura.

78 Item Paulus ad Galatas 4⁸⁸, exponit illud quod «Abraham habuit duos filios» exponit, inquam, allegriam de duobus Testamentis et ille sensus habetur pro canonico, non alias nisi quia regebatur ab Spiritu Sancto ne errare posset in illa expositione, ergo cum etiam non posset errare ad minus si utatur Sacra Scriptura, sequitur quod poterit exponere Sacram Scripturam taliter quod illa expositio sit Sacra Scriptura canonica. 15

79 Dicimus ad hoc quod apostoli et evangelistae 20 utebantur testimoniis prophetarum de per accidens, itaque nihil minoris auctoritatis haberent licet nihil citassent, sed citabant ad concordandas Scripturas vel sicut ipse Christus utebatur etiam eisdem Scripturis vel ad confundendos Judaeos vel ad ostendendum quomodo omnia in figura contingebant illis. // 25

fol. 16

80 Sed Ecclesia debet uti Scriptura de per se, itaque si Concilium vellet aliquid determinare non modo hu-

86. Cfr. *Act* 15,16.

87. *Am* 9,11.

88. Cfr. *Gal* 4,22-31.

(1) colligerent PH (2) ex] alia, illam *verb. del* (2) inquisitionem: impositionem PH corr V (4) Spiritu Sancto: Scriptura Sancta PH corr V (5) inde eliciendo: in illucidando PH corr V / non ne errent P: ne H (6) etiam add P / usi: ubi P (9) haec] revertat, reputaret *verb. del* (10) aedificabo; reedificabo (10) David: Aaron P (12) Item: Idem P (14) habentur P / alias P.

(17) posse P (20) Ad hoc dicimus *transp* H (22) auctoritatis: auctoritate PH corr V (23) concordandas: condendas P / vel *omm* PH / Christus ipse *transp* H (24) etiam add PH / eisdem: isdem PH corr V / vel add P (26) contingebantur H (27) itaque: ita quia

mano disputando circa Sacram Scripturam certe errasset, et sic sua revelatio non est immediata et per idem dicimus ad secundum quod Paulus non elicit illum sensum allegoricum more humano per aliam Scripturam. Ecclesia tamen non posset exponere unam Scripturam nisi per aliam, vel utendo disputationibus et rationibus naturalibus sapientium et ideo sua scriptura non est canonica, licet sit expositio Sacrae Scripturae, nisi determinet illud tamquam de fide, tamquam articulum contentum in Sacra Scriptura.

5

10

81 Ex quo sequitur alia differentia, quod in quocumque sensu Apostolus citet aliquam auctoritatem est de fide quod ille est verus sensus, non tamen sic est de Ecclesia nisi determinet tamquam articulum, v.g. in Concilio Florentino⁸⁹ citatur illud Jacobi 5⁹⁰: «infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiae», ad corroborandum Sacramentum Extremae Unctionis non est de fide quod ille sit sensus auctoris, licet sit determinatio Ecclesiae quod illud sit verum Sacramen-

15

20

82 Ultimum argumentum potest sic fieri quia videtur Ecclesia [tenere] multa de fide quae non sunt in canone ut perpetuam Virginitatem Virginis, purgatorium et alia id genus. Dicimus quod omnia illa sunt in Sacra Scriptura iuxtam expositionem Ecclesiae temporibus apostolorum. Sed hoc longiorem tractatum exposcit.

25

83 Habemus iam primam partem tertii dubii principalis de auctoritate Ecclesiae circa Sacram Scripturam; nempe quod non potest illa condere sed declarare.

25

84 Restat disputare de *secunda*; scilicet de comparatione auctoritatis Ecclesiae ad auctoritatem Sacrae Scrip-

30

89. CONCILIO FLORENTINO, *Decretum pro Armeniis*, Mansi 31B, 1054B.

90. *Iac*, 5,14. err 4.

P (4) humanum H (8) nisi: si H (9) illud: illum PH / tamquam de fide *omm* PH.

(12) citat P (13) est *omm* PH (17) ad: et H (18) auctoris: auctores PH corr V (21) sic: hic P (22) tenere: tenet H (23) purgatorium: purgationem PH corr V (25) iuxta H (31) auctoritatis Ecclesiae *add* PH.

turae, scilicet utrum sit maioris auctoritatis Sacra Scriptura an Ecclesia, nam hoc est positum in controversia inter doctores.

Et sunt de hoc tres opiniones, duae extremae et tercia quae videtur ambas confirmare:

5

85 *Prima* opinio est Domini Abulensis in sua *Introductione Super Mathaeum quaestione 13*⁹¹ dicentis Ecclesiam esse maioris auctoritatis quam Sacra Scriptura; Ratio eius est quia auctoritate est Aristoteles primo posteriorum⁹²: «propter quod unumquodque tale est illud magis», sed Evangelio credimus propter Ecclesiam, ergo et probat minorem «nam certitudo, inquit, et auctoritas evangelistarum non evenit eis propter se ipsos sed propter Ecclesiam, nec credimus evangelistis quia sunt Mathaeus et Marcus, sed quia Ecclesia asserit eos vera dicere et iubet eis credi». Ecce comparat residuum Ecclesiae ad evangelistas et dicit quod sunt minoris auctoritatis, et probatur secundo quia et si sciretur credendum esse Mathaeo tamen non crederemus hunc librum esse Mathaei nisi Ecclesia diceret. Et confirmatur hoc per illud Augustinus contra Epistolam fundamenti manichaei capite 5⁹³: «Evangelio non crederem // nisi me Catholicae Ecclesiae commoveret auctoritas», et subiungit gravissima verba, nempe quod Ecclesia est maioris auctoritatis quam quicumque evangelista, aut propheta, immo quam mille evangelistae aut prophetae simul sumpti.

10

15

20

25

fol. 17

86 *Secunda* opinio est in alio extremo Domini Caietani,

91. Cfr. ALPHONSUS TOSTATUS (ABULENSIS), *In Matheum Commentaria*, praefatio, q. 12, in *Opera* (Coloniae, 1613), Tomo 9, pp. 17-18.

92. ARISTÓTELES, *Últimos Analíticos*, lib. 1, cap. 2.

93. AUGUSTINUS, *Contra Epistolam Manichaei quam vocant «fundamenti»*, lib. 1, cap. 5 (PL 42, 176).

(1) utrum: an P corr V (2) an: hanc P (3) inter: apud P (5) confirmare: conformare PH corr V (6) opinio add P (9) auctoritate: auctor P corr V (9) est omm H / primo posteriorum add H (10) est: et H (12) minorem: maiorem PH corr V (17) sunt: est PH corr V / minoris: maioris PH corr V (18) sciretur: scirem PH corr V.

(19) credemus P (22) crederet H (23) commoveret: non moveret PH corr V (24) quod add PH.

opusculo de comparatione Papae et Concilii, capite 4⁹⁴ dicit enim quod maioris auctoritate est Ioannes evangelista quam Papa et nomine Papa intellegit totam Ecclesiam, et si Ioannes in tempore Lini aut Clementis aliquid dixisset contra istam sententiam eorum in his quae pertinent ad fidem, praevaleret sententia Ioannis sicut praevalet modo Evangelium sententia totius Ecclesiae, et ratio est quia solis apostolis dedit Deus auctoritatem condendi Sacram Scripturam, non adducit aliam probationem, sed Dominus Waldensis Thomo 1, libro 2, capite 21⁹⁵ pluribus confirmat hanc opinionem nam protrumpit in haec verba, scilicet \dicere/ «decretum Patrum in Ecclesia maioris esse culminis et ponderis quam sit auctoritas Scripturarum non tam videtur in epistolam quam factum».

87   *Tertia opinio est Ioannis Driedonis doctoris egregii libro 4⁹⁶ de Ecclesiasticis Scripturis capite 4, ubi utitur hac distinctione; duplamente possumus loqui de Ecclesia:*

Unomodo accipiendo pro tota Ecclesia a tempore Apostolorum includendo ipsos apostolos, et sic ponit prima conclusionem; licet Ecclesia habeat latiorem auctoritatem et ad plura se extendat quam Sacra Scriptura ut ad remittenda peccata et ad condendas leges, tamen Ecclesiae et Scripturae eadem est aequalis et veracitas et vis et dignitas ut credantur, et ratio est quia eodem Spiritu quo condita est Sacra Scriptura illuminatur Ecclesia: item ut iam diximus Scriptura non est necessaria in Ecclesia, immo aliquando fuit sine Scriptura, et tamen

94. CAYETANUS, *De Comparatione Papae et Concilii*, cap. 4 (Lugduni 1562), p. 7.

95. T. NETTER (WALDENSIS), *Doctrinale antiquitatum fidei Ecclesiae Catholicae adversus Wiceflitas et Husitas*, Tomo 1, lib. 2, cap. 21, fol. 103v.

96. Cfr. IDRIEDONIS, *De Ecclesiasticis Scripturis et dogmatibus*, lib. 4, cap. 4, in *Opera* (Lovainii 1556), fol. 238-239.

(2) enim quod: nec H corr V (4) in omm P / aut er H corr V (5) istam add H.

(11) pluribus add P (14) videtur add P (16) est] Ioannis, in alio extremo add H (18) loqui possumus transp P (23) plurima PH (24) ad omm PH / leges: legis PH corr V (27) Sacra omm H (27) Ecclesia] immo omm H.

(29) Scriptura] Secundo add PH.

Ecclesia tantam auctoritatem habebat sicut et modo
Scriptura.

Secundo modo accipitur Ecclesia pro illa quae nunc
est vel quae fuit a tempore apostolorum excludendo
ipsos apostolos et sic ponit *Secundam conclusionem*:
Ecclesia isto modo non est tantae auctoritatis sicut
Scriptura Sacra nec sicut Ecclesia primo modo. Probat
quia Ecclesia primo modo innititur auctoritate aposto-
lorum et in hac conclusione videtur convenire cum
Caietano et ita ambo intellegunt illud Augustini⁹⁷:
«Evangelio non crederem nisi me Ecclesiae commove-
ret»; auctoritas de Ecclesia primo modo, immo si acci-
peretur secundo modo inquit Driedonis contrarium di-
xisset Augustinus, scilicet quod hanc non crederem esse
Ecclesiam nisi Evangelium hoc assereret.

5

10

15

90 Ad hanc conclusionem respondemus per sequentes
propositiones:

Prima propositio exordiendo a distinctione Driedo-
nis de Ecclesia sit haec; quando comparatur auctoritas
Ecclesiae ad auctoritatem Sacrae Scripturae non debet
accipi Ecclesia ut includat apostolos in quantum apos-
tolos, id est, in quantum habent potestatem condendi
Sacram Scripturam proprie // quia tunc perinde est ac
si comparetis testes ad suum testimonium, ut si quaera-
tis an Imperator sit maioris auctoritatis quam veri-
tas quam ipse asserit et sic nullus dubitat eiusdem esse
auctoritatis asserentem veritatem et veritatem assertam.

20

25

fol. 18

91 *Secunda propositio*: adhuc si sic fieret comparatio
forte hoc est particulare in apostolis quod testimonium
eorum in his quae sunt fidei est maioris auctoritatis

30

97. Cfr. AUGUSTINUS, *Contra Epistolam Manichaei quam vocant
«fundamenti»*, lib. 1, cap. 5 (PL 42, 176).

(5) ipsos *omm* P (7) Sacra Scriptura *transp* P (8) primo: isto
PH *corr* V / innititur: nititur PH *corr* V (9) hac *omm* P (11)
commoveret: moveret PH *corr* V (12) acciperetur: acciperatur PH
corr V / secundo: primo P (14) credert H (15) hoc *omm* P (18)
propositio *add* P.

(21) includat: includit PH *corr* V (22) habent: habet PH *corr* V
/ potestatem: auctoritatem H (23) proprie: probat H (24) compa-
retis: comparatis PH *corr* V (26) dubitat: dubiat P *corr* V (27) ve-
ritatem: veritam P *corr* V (29) hoc *omm* H / est hoc *transp* P (30)
est: sit PH *corr* V.

quam ipsi apostoli absolute et quam in quod a se asse-
runt, nam non repugnat apostolo etiam confirmato non
exercendo officium apostoli dicere mendacium jocosum,
quia non repugnat ei peccare venialiter, sed quae asserit
circa fidem habet auctoritatem Spiritus Sancti revelan-
te, et sic habent maiorem auctoritatem quam apostoli
absolute, licet non quam apostolus exercendo officium
suum, scilicet apostoli, quare non debet fieri comparatio
inter Ecclesiam includendo apostolos et Scripturam. Et
confirmatur hoc quia cum comparamus Ecclesiam ad Sa-
cram Scripturam subinde comparamus Ecclesiae ad auc-
toritatem condendi Sacram Scripturam, et per conse-
quens distinguimus illam contra apostolos inquantum
conditores Sacrae Scripturae.

- 92   *Tertia conclusio* accipiendo Ecclesiam seclusa auc-
thoritate condendi Sacram Scripturam nullo modo est
maioris auctoritatis quam Sacra Scriptura, dico maioris
veracitatis seclusa auctoritate gubernandi fideles, de qua
modo non loquimur. Hanc assero salva auctoritate gra-
vissimi doctoris Abulensis contra suam opinionem. Et
probatur auctoritas vel veracitas Sacrae Scripturae
est auctoritas divina nam iam probavimus esse per
revelationem, nam immediatam Spiritus Sancti qui
ut non fallit nec fallere potest, ergo Sacra Scriptura
habet summam auctoritatem qua non potest dari maior.
Immo Deus non habet maiorem auctoritatem quam Sa-
cra Scriptura, sicut non habet maiorem auctoritatem
quam suum testimonium, et ideo dicere quod Ecclesia
habet maiorem auctoritatem quam Sacra Scriptura est
dicere quod habet maiorem auctoritatem quam ipse
Deus, et hoc significavit Christus Redemptor noster Ma-
thaeus 24⁹⁸ dicens: «Caelum et terra transibunt, verba

98. Mt 24,35.

(5) revelante: revelantis P corr V (6) sic: si P (6) apostolus H
(7) exercendo: exercens P corr V (8) suum, scilicet add P (10)
Ecclesiam add PH / Ecclesiam] ad auctoritatem *omm* P.

(11) ad add P (12) condendi add PH / Sacram: ad Sacram P corr
V (16) Sacram *omm* P (17) maioris] veracitatis, auctoritas *verb.*
del (18) veracitatis: veritatis PH corr V (19) assero: loquor PH corr
V (20) contra: esset a P (21) veracitas: veritas PH corr V (23) nam
omm PH (24) ut add P / fallit: falli P / potest fallere *transp* H.
(30) ipse *omm* PH (31) Christus add PH (32) dicens add PH

autem mea non praeteribunt», nam cum caelum et terra sunt firmissimae res omnium quam oculis nostris subiciuntur, voluit dicere quod nihil potest comparari Sacrae Scripturae in firmitate et veracitate, et Apostolus ad Galatas 1⁹⁹ inquit: «licet angelus de caelo aut nos evangelizet vobis praeterquam quod evangelizavimus vobis anathema sit». Et cum dicit nos intellegit Ecclesiam, immo se ipsum inquantum apostolum, et hoc non contentus addidit et angelus de caelo, ergo sequitur quod si tota Ecclesia et omnes apostoli et angeli dixissent nobis oppositum Sacrae Scripturae // non debeamus credere.

fol. 19

5

10

93 Certe non potest in aliquo sensu defendi quod Ecclesia sit maioris auctoritatis quam Sacra Scriptura. Et est argumentum Abulensis et commune in contrarium Sacrae Scripturae non credidissemus nisi propter Ecclesiam asserentem, ergo Ecclesia est maioris auctoritatis.

15

94 Respondeo quod illum antecedens potest habere triplicem sensum:

Primo quod credimus Sacram Scripturam, puta quod «verbum caro factum est», quia Ecclesia asserit illud esse verum, et iste sensus est falsus (ut omnes concedunt illum esse falsum) quia non credimus illud nisi quia est revelatum a Deo.

20

95 *Secundo* sensus est quod credimus illud esse verum quia est revelatum a Deo, sed credimus illud esse revelatum a Deo quia Ecclesia hoc dicit asserendo quod illud est Evangelium Ioannis.

25

96 Et hoc potest habere adhuc duplificem sensum: *Unomodo* quod ultima resolutio huius fidei fiat in auctoritatem

30

99. Gal 1,8.

(1) peribunt: transibunt PH (2) sunt: sint H / quam: quae P corr V (4) veracitate: veritate PH corr V / veracitate] evangelizavimus omm P (7) intellexi P (8) hoc omm PH (9) contentus: contentur PH corr V / et add P (10) et angelus omm P (14) Et: Sed P corr V. (18) Respondemus PH (20) Primus PH / puta: v.g. PH (23) ut: quia H / illum esse falsum add H / quia: nam P (25) secundus H (26) illud add H / a Deo add PH (27) dicit] Et hoc add PH (29) adhuc potest habere transp PH / duplificetur PH / sensum omm PH / habere: intelligi P (30) quod: quia PH.

tatem humanam ut est in opinione aliquorum, quam extimat probabilem Scotto in 3, distinctione 23¹⁰⁰ dicunt enim isti quod credimus Sacrae Scripturae quia revelata est a Deo, sed credimus revelatam esse a Deo quia Ecclesia hoc dicit.

5

97 Sed si rursus quaeratur unde credimus quod Ecclesia non potest decipere nos dicendo quod haec doctrina est revelata, dicunt quia hoc asserunt praedicatores et fideidigni et boni homines, et gravissimi et fideidigni. Ratio et causa sic opinandi haec fuit istis ut evitarent circulum in respondendo, nam si vos dicitis credimus «verbum caro factum est», quia est revelatum a Deo, et creditis esse revelatum quia dicit Ecclesia, et dicitis quod Ecclesia non fallit quia est revelatum Ecclesia non posse fallere, et probatis aliquid esse revelatum quia est revelatum et sic ut hoc evitarent dicunt quod standum est in auctoritate fideidigniorum.

10

15

20

25

98 Sed certe ista opinio est periculosa nedum falsa, quia tunc sequitur quod fides nostra auctoritatem divinam non haberet, quia tandem ultimo nos probatis articulum fidei quia dicunt boni viri fideidigni, quod est erro- neum, nam totus mundus maxime cum sit «omnis homo mendax», non sufficit generare tam firmam fidem quantam tenemur adhibere Sacrae Scripturae, cui tene- mur certius credere quam conclusioni demostrate ma- thematicice, item quia si ego credo quia dicunt fideidigni scilicet praedicatores, sequeretur quod si dicerent oppo-

---

100. DUNS SCOTO, *Quaestiones in librum tertium sententiarum*, d. 23, q. 1, in *Opera* (Parisiis 1894), Tomo XV, p. 5.

---

(4) esse revelatam *transp* PH / a Deo *omm* PH (5) hoc dicit Ecclesia *transp* PH (6) rursus; rursum PH *corr* V (7) nos decipere *transp* PH / dicendo *add* PH / quod: et quod PH *corr* V.

(8) est: sit H: sunt P / quia: quod PH *corr* V (9) boni *omm* PH / et *omm* PH (9) et fideidigni *add* PH (10) haec *omm* PH (12) esse *add* PH (13) creditis: credimus PH *corr* V / esse revelatum quia dicit Ecclesia, et dicit: quod esse revelatum quia Ecclesia asserit, et credimus quod Ecclesia non potest nos decipere et credimus PH *corr* V (14) Ecclesia *omm* P (15) et *omm* P (17) auctoritate: aucto- res PH *corr* V (18) opinio ista *transp* P / ista: haec P (20) haberet: habet PH / ultimo *add* P (21) boni viri *omm* PH (26) qui: quod PH *corr* V.

(27) scilicet *add* PH (27) quod *add* PH / docerent P.

situm non crederem illud quomodo credo, contra illud
Pauli ad Galatas 1¹⁰¹, iam citatur.

99   Et ideo nos dicimus quod credimus Scripturam esse
veram quia est revelata, et credimus esse revelatam quia
Ecclesia dicit, et credimus Ecclesiam non posse fallere
propter ipsam fidem infussam interius inclinantem ad
hoc, et propter inspirationem et auxilium // Spiritus
Sancti. Et haec est ultima resolutio fidei, et sic in illo
sensu falsum est quod credimus Sacram Scripturam
[ultimo] propter Ecclesiam. 10

fol. 20

100   Si autem sit *tertius sensus* quod credimus Scripturam
Sacram esse veram non quia Ecclesia asserit esse ve-
ram sed quia asserit esse Sacram Scripturam, scilicet
esse revelatam nos.

101   Concedimus antecedens sed inde non sequitur quod
sit maioris auctoritatis quam Sacra Scriptura, quia post-
quam iam credo quod est Sacra Scriptura, firmius cre-
dam Sacra Scriptura quam Ecclesia vel saltem non cre-
dam firmius Ecclesiae quam Sacrae Scripturae. 15

102   Exemplum est: si sit v.g. homo nunc magnae auc-
thoritatis apud me, qui tamen non cognosco, ut si nunc
viveret divus Hieronymus esset coram me quem tamen
non cognoscerem et diceret plebeius homo: ecce iste est
Hieronymus, non inde sequitur quod postea iste qui
mihi ostendit Hieronymus ille sit maioris auctoritatis
apud me quam Hieronymus, quia postquam credidi esse
Hieronymus firmius credam dictis eius quam dictis alte-
rius. Exemplum est in Evangelio, Ioannis 1¹⁰²: de An-
drea qui introduxit Simonem fratrem suum ad Iesum
et de Philipo qui etiam introduxit Nathanael, [clarum
est quod Nathanael] credidit eum esse Christum propter
auctoritatem Philippi, sed non subinde sequitur quod 25
30

101. Cfr. *Gal* 1,8-9.

102. Cfr. *Iob* 1,41-51.

(2) citatur P (5) dicit Ecclesia *transp* P (8) illo: nullo PH *corr*
V (10) ultimo: ultimate *lect. corr* (11) Sacram Scripturam *transp* P
(20) nunc v.g. homo *transp* PH.

(22) quem: qui PH *corr* V / esset coram me *add* PH (24) quod]
ille sit *onm* P (25) ille *add* P (26) postquam: apostol quam P *corr*
V (31) eum: illum PH.

Philippus esset maioris auctoritatis apud Nathanael,
quam esset Christus.

Ita licet auctoritate Ecclesiae credamus hanc esse
Scripturam Ioannis non sequitur quod sit maioris auctoritatis quam Scriptura. Simile est Ioannis 4¹⁰³ de muliere Samaritana quae nuntiavit in civitate Christum advenire, et Samaritani crediderunt [illum esse Christum propter mulierem sed postea quam sciverunt esse Christum] dicebant mulieri «quia non propter tuam loquelaм credimus». Habemus ergo quod non sequitur Scripturam credimus esse Sacram Scripturam propter Ecclesiam, ergo est maioris auctoritatis.

5

10

15

20

25

30

103 Sed quaeritur e converso, utrum saltem Scriptura Sacra sit maioris auctoritatis quam Ecclesia. Ad hoc dubium etiam respondemus per propositiones distinguendo certa ab incertis.

104 *Prima* propositio utraque auctoritas est auctoritas divina, scilicet auctoritas Ecclesiae ut distinguetur contra apostolos et auctoritas Sacrae Scripturae. Ista conclusio iam est probata quia Ecclesia non potest errare in his quae pertinent ad fidem, quia ipse Spiritus Sanctus, qui locutus est per prophetas et apostolos, regit et tenet Ecclesiam ne erret.

105 *Secunda* propositio; quae sequitur ex ista: \eadem/ haeresis est negare Acta Concilii et negare Sacram Scripturam, id est haeresis eiusdem speciei, quia utraque est negare testimonium Spiritus Sancti.

106 *Tertia* propositio est: revelatio Sacrae Scripturae est inmediatior quam revelatio Ecclesiae, quia ut diximus Sacra Scriptura est condita \inmediate/ a Spiritu Sancto, scilicet inspirante Spiritu Sancto // sed Ecclesia non

fol. 21

103. Cfr. Job 4,28-42.

(1) esset: sit PH corr V (3) Ita: item P (6) muliere add PH (7) illum esse Christum add P (8) sciverunt: crederunt PH corr V (11) Sacram omm PH.

(13) utrum: an PH corr V (14) Sacra omm PH (15) respondemus: dicimus PH (17) propositio add P (19) Sacrae omm PH / conclusio omm H (20) non potest errare omm H (21) in his quae pertinent ad fidem non potest errare transp P (22) qui omm H (23) erraret P (24) ista: ipsa H (25) negare Acta Concilii et add P.

(30) condita] inmediate, inmente verb del (30) a Spiritu Sancto, scilicet add P / Spiritu Sancto omm P.

illuminatur nisi per Scripturam Sacram et sic habet se revelatio Sacrae Scripturae ad revelationem Ecclesiae sicut principia ad conclusionem.

107 Ex qua sequitur *Quarta*: quod possumus dicere testimonium Sacrae Scripturae esse magis certum quam testimonium Ecclesiae eodemmodo quo dicit Aristoteles in primo posteriorum¹⁰⁴ «quod credimus magis principiis quam conclusionibus», sed certe illud magis nescio quid aliud sit nisi inmediatius quia revera non est firmius assentire. 5

108 Et ideo pono *Quintam propositionem*, quod simpli- citer dicendum est esse pares in auctoritate. Volo dicere quod si per impossibile Ecclesia in quantum Ecclesia diceret aliquid, et Evangelista simul diceret oppositum nec crederem Ecclesiae, nec Scripturae, et hoc non putetis quod male sonat in fide, nam antecedens conditionalis implicat contradictionem, quia Ecclesia nihil potest determinare nisi quod sequitur ex Sacra Scriptura et ex illa implicat quod sequatur aliquid contra ipsam. Sed dico per modum intrinsecum quod si assererent duo contradictoria [neutro] crederem nam ita insinuat Paulus ad Galatas¹⁰⁵: «Si nos vel angelus aliud evangelizaverit anathema sit», id est, non creditis. 15

109 Sed est unum argumentum contra hanc conclusio- nem in epistola Iudae, quae est canonica, ut videbimus citatur liber Enoch¹⁰⁶, ubi asseritur librum Enoch esse canonicum et tamen quia Ecclesia non habet illum pro canonico non est credendus esse canonicus, ergo magis credendum est Ecclesiae sic quam Sacrae Scripturae. 20

104. ARISTÓTELES, *Ultimos Analíticos*, lib. 1, cap. 2; cfr. S. THOMAS, *In libros posteriorum analyticorum expositio*, lib. 1, lect. 4 et lect. 18.

105. *Gal* 1,8.

106. Cfr. *Iudae* 1,14.

(6) Aristoteles dicit *transp* P / in *add* PH (8) conclusioni PH (9) sit: est PH corr V / nisi: quam PH corr V / inmediatius: inmediatis PH corr V (11) quod *add* P (14) simul: similiter PH corr V (15) Scripturae: Scripturis P corr V (15) *putetis*: *putatis* PH corr V.

(18) Scriptura Sacra *transp* P (20) modum: medium P (20) assererent: assereret P corr V (21) neutro: neutri *lect. corr* (22) ad Galatas *omm* P (23) id est, non creditis *add* PH (24) unum: verum PH corr V (27) illum *omm* P (28) esse *add* P / canonicus: habendus pro canonimo P (29) sic *add* H / Sacrae *omm* P.

110 Respondetur *primo* quod Apostolus citans illum librum non proinde asserit illum librum esse canonicum nam potuit etiam citare librum philosophie naturalis.

111 *Secundo* dicimus, ut sentit Augustinus 18 de civitate, capite 38¹⁰⁷ quod in illo libro potuit esse aliquid tamquam revelatum a Spiritu Sancto et aliquid additum humana ratione, et ideo Ecclesia non recipit illum. 5

112 Diximus in *Quinta propositione* quod si Ecclesia et Sacra Scriptura dicerem duo contraria, intellego si illud simul dicerem, nam si apostolus prius dicat aliquid et postea Ecclesia vel etiam idem apostolus dicat contrarium, credam primo quia iam firmatum est non secundo, unde infero quod Scriptura est nunc tantae auctoritatis quod si omnes apostoli dicerent oppositum modo non crederem nisi Scripturae Sacrae, et hoc est quod docet Apostolus ad Galatas 1¹⁰⁸. 10

Sic ergo si Ecclesia legitime congregata assereret mihi modo articulum tamquam de fide et postea apostolus diceret oppositum crederem Ecclesiae. Et e converso ad auctoritatem humanam, nam cum homines successive cognoscant res et mutantur in sua cognitione quod ultimo asserunt habet maiorem auctoritatem. In Deo autem quia est inmutabilis si per impossibile duo contradictoria assereret successive prius assertum haberet maiorem auctoritatem. 20 25

113 Ex dictis sequitur intellectus illius dicti Augustini «Evangelio non crederem nisi Ecclesiae auctoritas me commoveret» non enim credo esse intellegendum //, ut putant dominus Caietanus et dominus Driedonis¹⁰⁹ de

fol. 22
err. cap. 28.

107. AUGUSTINUS, *De Civitate Dei*, lib. 18, cap. 38 (PL 91,598), err. cap. 28.

108. Cfr. *Gal* 1,8-9.

109. Cfr. CAYETANUS, *De Comparatione Papae et Concilii*, cap. 4, pp. 7 ss. Cfr. I. DRIEDONIS, *De Ecclesiasticis Scripturis et dogmatibus*, lib. 4, cap. 4, fol. 238-239.

(2) proinde: provide P corr V / illum librum *omm* P (3) citare etiam *transp* P.

(8) proposition] si illud *omm* P (10) dicat: diceret P corr V (11) etiam *omm* P (12) non secundo *omm* PH (13) nunc: tunc P corr V (14) modo dicerent oppositum *transp* PH (15) Sacrae *omm* H / est quod *omm* P (19) diceret: doceret PH corr V (19) Et *omm* P (22) In Deo: ideo P (24) assereret: asseveret P corr V.

(26) dictis: quo PM (27) nisi *verb. rep* / me auctoritas Ecclesiae *transp* P (28) commoveret: conmoveret P.

Ecclesia includendo apostolos quia tunc proinde esset ac si dicerat Evangelio non crederem nisi apostoli me commovissent quod nihil est dicere, item Augustinus illic volebat magnificare auctoritatem Ecclesiae quam negabant manichaeus, et per consequens loquebatur de Ecclesia sui temporis, sensus ergo est: Evangelio non crederem nisi Ecclesia me conmoveret ad credendum quod est Evangelium, et ita exponit dominus Waldensis 1 Thomo, libro 2, capite 21¹¹⁰.

- 114 *Secundo* sequitur ex dictis quod Ecclesia ut distinguitur contra apostolos semper habet et habebit auctoritatem eandem, nam sicut antequam esset Scriptura Ecclesia sic accepta nihil poterat addere ad doctrinam apostolorum quam verbo praedicabant sed poterat dubia definire et articulus facere eamdem auctoritatem habet nunc circa Scripturam. Sed tamen Ecclesia includendo apostolos qui etiam sunt membra Ecclesiae, etiam inquantum apostoli, non potest modo quod tunc potuit per tunc apostolos quia non potest augere doctrinam fidei.
- 115 Et haec de primo puncto principali totius relectio-
nis: nempe de auctoritate Scripturae canonicae. Et de aliis, enim, secundo puncto postea dicimus, Deo dante,
cui gloria. Amen.

110. T. NETTER (WALDENSIS), *Doctrinale antiquitatum fidei Ecclesiae Catholicae adversus Wiceflitas et Husitas*, tomo I, lib. 2, cap. 21, fol. 103v.

(1) includendo: inducendo P corr V (3) est dicere: esset diffe-
rentiae PH / item: idem PH (6) temporis: temporibus PH corr V
(7) conmoveret: moveret PH corr V (10) ex dictis add P (11)
apostolos: apostolis P corr V (12) eandem auctoritatem *transp* PH
/ sicut: sic P corr V (13) poterat: potuerat PH corr V.

(14) *dubia*] definire, vel add P (18) tunc modo quod *transp* P
(19) tunc add P (21) haec: hoc P corr V / puncto: rubio P (22) Et
add P / puncto add P / dicimus postea secundo puncto *transp* P
(24) cui gloria: uni trini duo sit sempiterna gloria Amen P.

S U M M A R I U M

DOMINICI DE SOTO RELECTIONIS DE SACRO CANONE EDITIO CRITICA

Dominicus de Soto (1495-1560), Francisci de Victoria discipulus et in Theologiam e fundamentis denuo extruendam socius, per suum diuturnum in Universitatibus magisterium duodecim theologicas pronuntiavit relectiones. Relectiones theologicae enim, vel «repetitiones», dissertationes quaedam erant unicuique professori semel in anno coram academico conventu auctisque Universitatis discipulis legenda, quae, cum nullas admitterent quaestiones vel obiectiones atque praefinitum haberent tempus expositionis nec non argumentum iam antea statutum, de aliqua re iam in sueibus lectionibus enodata vel etiam de quadam nova inter theologos agebant controversia.

Hic autem editionem habes critice expensam unius e Dominici de Soto Relectionibus nondum quidem prelis tradiit; illa quidem quae inscribitur «De Sacro Canone et de eius sensibus» (1536), quam noster primam de Sacra Scriptura dictavit, cuius momentum valde elucescit propter proximitatem Concilii Tridentini.

Sotus in Relectione De Sacro Canone tria praesertim considerat: scilicet a) naturam vel essentiam canonicitatis; b) auctoritatem Ecclesiae quoad Sacram Scripturam; c) auctoritatem Ecclesiae cum auctoritate Sacrae Scripturae collatam.

S U M M A R Y

A CRITICAL EDITION OF DOMINGO DE SOTO'S UNIVERSITY DISCOURSE DE SACRO CANONE

Domingo de Soto (1495-1560), the disciple and successor of Francisco de Vitoria in the profound theological renewal which he brought about, pronounced in the course of his long professorial career a total of twelve of the discourses known as theological Relectiones. These Relectiones or Repetitiones were dissertations which every professor was obliged to pronounce once a year before the teaching body and all the students of the University. They were discourses of fixed length and not intended to give rise to immediate discussion, the theme of which was fixed in advance, and which dealt with some of the questions treated in the ordinary Lectures, or sometimes with a more topical theological subject.

The work here presented is a critical edition of one of Domingo de Soto's unpublished Relectiones: the one entitled De Sacro Canone et de eius sensibus (1536). This Relectio was the first pronounced by our author on Holy Scripture. It was pronounced shortly before the Council of Trent: hence the interest that it offers.

In the Relectio De Sacro Canone Soto studies three main themes: a) the Nature of Canonicity; b) the authority of the Church in relation to Scripture; and c) the comparison between the authority of the Church and the authority of Scripture.